

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuus Suomessa

Komulainen, Jonna

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuus Suomessa

Jonna Komulainen
Liiketalous
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2017

Jonna Komulainen

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuus Suomessa

Vuosi 2017 Sivumäärä 55

Tutkielman aiheena oli laki todistajansuojeluohjelmasta. Tämä tutkielma on tarkoitettu opiskelijoille sekä rikos- ja prosessioikeudesta ja todistajan suojeluun käytettävistä keinoista kiinnostuneille henkilöille.

Työn tarkoituksena oli tutkia todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta Suomessa sekä sen taustaa ja tarkoitusta. Tutkielmassa määriteltiin, mitä tarkoitetaan todistajalla ja mitä velvollisuuksia todistajalla on rikosprosessin eri vaiheissa sekä otettiin esille oikeudenmukainen oikeudenkäynti, jotta oli mahdollista ymmärtää kokonaisuus, milloin todistajansuojeluohjelmaa saatetaan soveltaa. Tutkielmassa esiteltiin todistajansuojeluohjelman lisäksi muita voimassa olevia keinoja todistajan suojelemiseksi.

Tutkielman tehtävänä oli selvittää, onko todistajansuojeluohjelma tarpeellinen Suomessa ja minkä takia. Työn tutkimusongelmina pohdittiin, ovatko muut keinot riittäviä todistajan suojelemiseksi ja missä tilanteissa todistajansuojeluohjelma on mahdollisesti käytettävissä sekä lakiin liittyviä ristiriitaisuuksia.

Työssä käytettiin lähteinä hallituksen esityksiä, lausuntoja hallituksen esityksestä, ajantasaista lainsäädäntöä sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja julkaisuja sekä haastatteluja. Haastattelut suoritettiin puolistrukturoituina ja niiden avulla selvitettiin todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta käytännössä. Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on selvitys siitä, mitä todistajansuojeluohjelmalla tarkoitetaan ja milloin sitä voidaan tarvita. Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan pääsääntöisesti rikosasioissa, joihin liittyy järjestäytynyt rikollisuus. Aihetta voi jatkotutkia perehtymällä todistajansuojeluohjelman soveltamiseen käytännössä sitten, kun ohjelma on ollut käytössä useamman vuoden ajan ja siitä on mahdollista saada esimerkiksi tilastotietoa. Salassapitosyistä todistajansuojeluohjelmasta ei saa riittävästi tapauskohtaista tietoa, miten yksittäisiä henkilöitä on suojeltu.

Asiasanat: Todistaja, todistajansuojeluohjelma, todistajansuojelu, järjestäytynyt rikollisuus

Jonna Komulainen

The necessity of the law of witness protection programme in Finland

Year 2017 Pages 55

The theme of this thesis was the law of witness protection programme. This thesis benefits students and people who are interested in criminal law and procedural law and the alternatives to protect witnesses.

The purpose of the thesis was to clarify the necessity of the law of witness protection programme in Finland and its background and purpose. In this thesis was defined; what is the meaning of witness and which duties does a witness have at different stages of the criminal procedure. The “just” trial was also brought up because it is easier to understand when the witness protection programme is necessary by studying about it. The other valid methods to protect a witness were also considered in this thesis.

The research problem of the thesis was to find out if the other methods to protect witnesses are sufficient and in which situations the witness protection programme might be used and why it is used. The cross disagreements which are related to the law were also dealt with as the research problem.

The government proposals, statements about the government proposal, updated legislation, literature which is related to the subject and publications and interviews were used as a source material in this thesis. The interviews were semi-structured and the focus of the interviews was to clarify the necessity of the witness protection programme in practice. The main result of the study is a report in relation to the meaning the law of witness protection programme and when it can be needed. The witness protection programme is needed when organized crime is connected to the criminal cases. The subject can be studied in the future by focusing on the use of the law in practice if it is possible for example to obtain statistical data about it. The use of the law is very connected with secret information so it is hard to find sources about it.

Keywords: A witness, the witness protection programme, witness protection, organized crime

Lakiluettelo

Esitutkintalaki 22.7.2011/805.

Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.

Laki todistajansuojeluohjelmasta 88/2015.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 3.12.1999/1121.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 21.8.2009/661.

Nimilaki 9.8.1985/694.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Poliisilaki 22.7.2011/872.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Lyhenteet

ETL	Esitutkintalaki 22.7.2011/805
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KRP	Keskusrikospoliisi
LähKL	Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OTK	Oikeustieteen kandidaatti
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
VT	Varatuomari
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Henkilötodistelu rikosasiassa.....	9
2.1	Kansalaisvelvollisuus.....	10
2.2	Totuudessa pysyminen	12
2.3	Todistajan uhkaaminen	13
2.4	Todistajan asema rikosprosessin eri vaiheissa	13
2.5	Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	17
2.6	Oikeusturvan toteutuminen	20
3	Olemassa olevia keinoja todistajan suojelemiseksi	21
3.1	Pelkäävä todistaja, tekniset apuvälineet ja yhteystietojen salaaminen	22
3.2	Anonyymi todistaja	24
3.3	Lähestymiskielto ja muut rikosoikeudelliset todistajansuojelukeinot	26
3.4	Muut keinot.....	28
4	Todistajansuojeluohjelma	31
4.1	Todistajansuojeluohjelma aloittamisesta päättämiseen.....	32
4.2	Todistajansuojeluohjelman tavoite ja tarkoitus.....	36
4.3	Todistajansuojeluohjelman tarve	37
4.4	Eri viranomaisten roolit todistajansuojeluohjelmassa.....	40
5	Todistajansuojeluohjelman soveltaminen	42
6	Johtopäätökset	45
	Lähteet	49
	Kuviot..	52
	Liitteet.....	53

1 Johdanto

Opinnäytetyö käsittelee maaliskuussa 2015 voimaantullutta lakia nimeltään laki todistajansuojeluohjelmasta (88/2015). Tutkielman tavoitteena on laatia kattava selvitys todistajansuojeluohjelman tarpeellisuudesta Suomessa. Tarkoituksena on selvittää todistajansuojeluohjelman taustaa ja tarkoitusta. Tutkielmassa otetaan esille myös muita keinoja todistajan suojelemiseksi, mikä auttaa todistajansuojeluohjelman tarpeellisuuden selvittämisessä. Hallituksen esityksen 65/2014 vp mukaan poliisin hallinnosta annettua lakia, ulkomaalaislakia, viranomaisen toiminnan julkisuudesta annettua lakia sekä oikeudenkäymiskaarta oli myös tarvetta muuttaa, jotta todistajansuojeluohjelmasta saatiin toimiva¹. Opinnäytetyössä ei kuitenkaan tutkita kyseisiä lakimuutoksia, vaan keskitytään todistajansuojeluohjelmaan, jottei aiheesta tulisi liian laaja.

Lain todistajansuojeluohjelmasta 1 § määrittelee todistajansuojeluohjelman seuraavasti:

”Todistajansuojeluohjelma on poliisin yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa toteuttama ohjelma, jossa henkilöä suojellaan henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta, laittomalta uhalta.”

Todistajansuojeluohjelma on tarkoitettu käytettäväksi vakavissa uhkailutilanteissa, jotka liittyvät useimmiten henkilön kuulemiseen rikosprosessissa todistajana tai muussa asemassa. Lain nimestä huolimatta on mahdollista suojella myös muita kuin todistajina kuultavia henkilöitä vakavalta hengen tai terveyden uhalta. Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan usein rikosprosessien yhteydessä, joihin liittyy järjestäytynyt rikollisuus tai muu vakava rikollisuus.² Opinnäytetyötä on rajattu myös siten, että se käsittelee lähinnä todistajaa ja todistajan suojelemista, vaikka laki sallii myös rikosprosessin asianosaisen sekä muun kuin rikosprosessissa kuultavan henkilön suojelemisen.

Todistajansuojeluohjelman soveltamista Suomessa aiheena on otettu esille monissa uutisissa. Yksi näistä on Ylen artikkeli *Luulitko, että todistajansuojelua on vain amerikkalaisissa tv-sarjoissa? Uusi identiteetti voidaan luoda Suomessakin*, jonka on kirjoittanut Annette Blencowe. Artikkelissa Blencowe viittaa keskusrikospoliisin tiedusteluosaston päällikkö, rikosylitarkastaja Sanna Palon vastauksiin aiheesta. Palon mukaan tilanteet, joissa henkilö pelkää järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvää kosta ja joissa myös viranomaiset toteavat uhan aidoksi ovat

¹ HE 65/2014 vp, 1.

² Ibid. 4.

poikkeuksellisia, mutta niiden henkilöiden turvallisuus, jotka on otettu todistajansuojeluohjelmaan, on tähänastisten kokemusten mukaan pystytty takaamaan. Palo korostaa todistajansuojeluohjelman yhteiskunnallista merkitystä.³

Valitsin opinnäytetyön aiheeksi todistajansuojeluohjelman tarpeellisuuden tutkimisen, sillä minua on aina kiinnostanut rikosasioiden oikeudenkäynnit. Etenkin järjestäytynyt rikollisuus on ollut mielestäni kiinnostava aihe ja sitä tutkittuani sekä aiheesta keskusteltuani sain tietää laista, joka liittyy osittain järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja sen vastaisiin toimenpiteisiin. Lisäksi mielestäni on kiinnostavaa tutkia, löytyykö kyseisestä laista ja oikeusperiaatteista ristiriitaisuuksia. Laki on myös suhteellisen uusi, joten sen tutkiminen on ajankohtaista ja tarpeellista. Käytin työssäni lähteinä haastatteluja, hallituksen esityksiä, lausuntoja hallituksen esityksestä, ajantasaista lainsäädäntöä sekä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä julkaisuja. Tutkielman haasteena oli se, ettei todistajansuojeluohjelman soveltamisesta Suomessa saa yksityiskohtaista tietoa.

Tutkielman johdannon jälkeen alkaa teoriaosuus, jossa aluksi käydään läpi henkilötodistelua rikosasiassa, todistajan uhkaamista, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja oikeusturvan toteutumista. Seuraavaksi tarkastellaan muita voimassa olevia keinoja todistajan suojelemiseksi. Tämän jälkeen käsitellään todistajansuojeluohjelmaa, sen tavoitetta ja tarkoitusta, tarvetta sekä eri viranomaisten rooleja todistajansuojeluohjelmaa toteutettaessa. Teoriaosuudessa on tärkeää käsitellä kyseisiä aiheita, jotta on mahdollista hahmottaa todistajansuojeluohjelman toteutuminen sekä missä tilanteissa ohjelmaa tosiasiallisesti voi tarvita ja miksi muut keinot todistajan suojelemiseksi eivät välttämättä riitä. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä on hyödyllistä tarkastella, jotta mahdolliset tarkasteltavan lain ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden ristiriitaisuudet tulevat esille.

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta käytännössä on selvitetty luvussa 5. Luku perustuu Keskusrikospoliisin asiantuntijan ja asianajaja Antti Pulkkisen (OTK, VT) haastatteluihin. Turvallisuussyistä tutkielmassa ei nimetä keskusrikospoliisin asiantuntijaa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina ja niiden tarkoituksena oli selvittää todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta sekä sen hyviä ja huonoja puolia. Haastatteluista tuli esille muun muassa näkemyksiä lain käytettävyydestä ja niiden avulla pystyi vahvistamaan jotkin hallituksen esityksen tavoitekirjaukset. Lopuksi esitetään tutkielman johtopäätökset.

³ Blencowe 2017.

2 Henkilötodistelu rikosasiassa

Tässä luvussa käydään läpi, mitä todistajalla tarkoitetaan ja mitä velvollisuuksia todistajalle kuuluu, jotta on mahdollista käsittää todistajan tärkeys sekä se, että todistajana toimiminen on kansalaisvelvollisuus. Velvollisuus sekä siitä ja muista seikoista johtuva uhkailu voi johtaa joissakin tapauksissa erilaisten todistajansuojelukeinojen tarpeeseen. Todistelu auttaa selvittämään oikeudenkäynnissä käsiteltävän jutun tosiseikkoja ja tapahtumien todellisen kulun⁴. Oikeudenkäymiskaassa (4/1734) määritellään, mitä todistajalla tarkoitetaan. Oikeudenkäymiskaaren 17:29.1 :n mukaan todistajana voidaan kuulla jokaista muuta paitsi asianosaista.

Menettelyn uudistumisen myötä rikosasiassa asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, kuulustellaan todistajana. Häneen ei kuitenkaan sovelleta säännöksiä todistajan vakuutuksesta ja pakkokeinoista todistajan kieltäytyessä todistamasta (OK 17:29.2). Sama pätee myös henkilöön, jota on syytetty samasta teosta sekä henkilöön, jota syytetään teosta, joka voidaan välittömästi yhdistää syytettä koskevaan tekoon. Tämän lisäksi henkilöä, joka on saanut sakkomääräyksen, rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen samasta teosta tai teosta, joka voidaan välittömästi yhdistää syytettä koskevaan tekoon tai henkilöä, jonka tekoa ei siirretä syyteharkintaan tai teosta ei nosteta syytettä, kuulustellaan samalla tavalla todistajana. (OK 17:29.3)

Todistelussa ei ole enää kolmijakoa ulkopuolisiin todistajiin, todistelutarkoituksessa kuultaviin asianosaisiin sekä kuultaviin. Tänä päivänä ei enää puhuta kuultavien ryhmästä, sillä asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia ja kanssaepäiltyjä voidaan kuulla todistajina.⁵ Suomessa tarkoitettiin aikaisemmin todistajalla oikeudenkäynnissä vain henkilöä, joka ei kuulunut asianosaispiiriin ja jota kuultiin jutussa sen ratkaisemiseksi sekä tosiseikkojen selvittämisen takia⁶. Asianosaisilla tarkoitetaan rikosasiassa vastaajaa sekä kantajaa eli syyttäjää ja asianomistajaa, jolla on vaatimuksia. Riita-asiassa asianosaisia ovat kantaja ja vastaaja tai hakija ja asiaan osallinen.⁷

Laissa ei oikeastaan ole säädetty todistajalle vähimmäisikärajaa tai vaatimuksia henkisestä toimintakyvystä. Todistajaksi kelpaa kuitenkin vain luonnollinen henkilö, joka on kykeneväinen tekemään havaintoja ja kertomaan havaintonsa ulkopuolisille.⁸ OK 17:30: n perusteella

⁴ Frände, Havansi, Helenius, Koulu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio & Virolainen 2012, 587.

⁵ HE 46/2014 vp, 30-33 ja Jokela 2015, 243.

⁶ Jokela 2015, 241.

⁷ Rautio & Frände 2016, 208.

⁸ Ibid.

alle 15-vuotiaista ja henkisesti toiminnaltaan häiriintynyttä asianosaista voidaan kuulla todistajana, jos tuomioistuin katsoo tämän soveltuvaksi sekä tarpeelliseksi ja kuuleminen ei aiheuta kuultavalle esimerkiksi tämän kehitystä vahingoittavaa haittaa. Kuultavalle on myös tämän kaltaisissa tilanteissa mahdollista määrätä tukihenkilö. Tukihenkilön määrää tuomioistuin.

2.1 Kansalaisvelvollisuus

OK 17:9: n mukaan:

”jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa ja luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka salia katselmuksen toimittaminen, jollei laissa toisin säädetä.”

Todistajana oleminen on kansalaisvelvollisuus eli henkilön on toimittava todistajana oikeudenkäynnissä, jos hänet siihen tehtävään kutsutaan. Tehtävästä ei voi ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyä. Henkilöä vastaan voidaan käyttää pakkokeinoja, jos hän ei suostu täyttämään kansalaisvelvollisuuttaan. Todistajan velvollisuuteen kuuluvat saapuminen kutsun mukaan tuomioistuimeen, todistajanvakuutuksen antaminen, todistajankertomuksen antaminen ja pysyminen totuudessa todistajankertomusta antaessaan.⁹

Todistaja tuomitaan hänelle osoitetun istuntokutsun mukaiseen uhkasakkoon, jos hän jättää saapumatta istuntoon ilman laillista estettä tai poistuu istunnosta luvatta¹⁰. Tuomioistuin voi määrätä kyseisessä tilanteessa todistajan noudettavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Todistajalle on asetettava korkeampi uhkasakko tai hänet voidaan tarvittaessa määrätä noudettavaksi myöhempään istuntoon, jos tuomioistuin päättää jatkaa asian käsittelyä toisessa istunnossa. Noudettavaksi määrätty todistaja voidaan ottaa säilöön, mutta tästä johtuva vapaudenmenetys saa kestää enintään viisi vuorokautta ja kuljetusajat sisältyvät siihen aikaan. Vapaudenmenetys ei voi kestää pidempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä. (OK 17:62.1) Tuomioistuimella on mahdollisuus määrätä sellainen todistaja noudettavaksi ensimmäiseen istuntoon, jonka käyttäytymisen perusteella voidaan olettaa, ettei hän noudattaisi kutsua ja saapuisi tuomioistuimeen (OK 17:62.2). Tätä kutsutaan myös ennakkonoudoksi¹¹. Mikäli todistaja on noudettu tuomioistuimeen, uhkasakkoa ei silloin saa tuomita (OK 17:62.3). Noudosta johtuneista kustannuksista vastaa noudettu henkilö (OK 17:62.4).

⁹ Frände ym. 2012, 637.

¹⁰ Jokela 2015, 264.

¹¹ Ibid. 265.

Todistajan määräämistä painostusvankeuteen käytetään, jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta. Tätä ennen tuomioistuimen tulee pyrkiä saamaan todistaja täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla ja sen jälkeen vielä tuomita sakko maksettavaksi. Vasta sen jälkeen painostusvankeutta voidaan käyttää. Kyseistä pakkokeinoa käytettäessä tulee huomioida asian laatu, todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta, todistajan henkilökohtaiset olot sekä muut olosuhteet. (OK 17:63.1) Painostusvankeus voi kestää enintään kuusi kuukautta. Se ei kuitenkaan saa kestää pidempään kuin todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi on välttämätöntä. (OK 17:63.2) Painostusvankeuden jatkamista ja sen tarpeellisuutta käsitellään aina kahden viikon välein tuomioistuimessa (OK 17:63.3).

Laki voi ainoastaan määrittää, milloin todistamisvelvollisuudesta on mahdollista poiketa, joten esimerkiksi yksityisoikeudellisilla sopimuksilla velvollisuutta ei voi kiertää. Voidaan siis todeta, että todistamista ei estä edes todistajaan kohdistuva henkeen ja terveyteen liittyvä uhka.¹² Tiettyihin tilanteisiin liittyy velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta eli niin sanottu todistamiskielto, mikä rajoittaa todistamisvelvollisuutta. Näistä tilanteista on säädetty OK 17 luvussa. Esimerkiksi valtion turvallisuuden takia salassa pidettävistä asioista ei saa todistaa.¹³ OK 17:23.1: n perusteella henkilön kieltäytyessä todistamasta, täytyy hänen ilmoittaa kieltäytymisensä peruste ja esitettävä sitä puoltavat seikat. Kieltäytymisoikeudesta päätetään tuomioistuimen ratkaisulla, mikä tarkoittaa, että todistajaksi nimetyllä on silti velvollisuus saapua oikeuteen, vaikka hänellä olisi mahdollisuus kieltäytyä todistamasta. Todistajaksi nimetyn oma harkinta kieltäytymisoikeudestaan ei riitä vaan tuomioistuin tekee ratkaisun kieltäytymisoikeudesta istunnossa.¹⁴

Suomessa todisteluoikeus perustuu pääsääntöisesti vapaan todistelun periaatteeseen, johon sisältyy vapaa todistelu ja vapaa todistusharkinta. Vapaan todistelun mukaan asianosainen voi periaatteessa esittää mitä vain todistelua oikeudenkäynnissä. Vapaalla todistusharkinnalla puolestaan tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin on vapaa arvioimaan todistusvoiman, joka muodostuu esitetystä todistelusta sekä muusta näytöstä. Tuomioistuinta ei sido mitkään säännökset arvioinnissa, mutta vapaata todistelua saattaa rajoittaa jotkin hyödyntämiskiellot ja asian selvityksen kannalta tarpeettomien todisteiden esittämisen rajaaminen, josta tuomioistuin päättää. Tuomioistuin tukeutuu empiirisen tieteen lainalaisuuksiin, kokemussääntöihin sekä loogiseen päättelyyn arvioidessaan todistusvoimaa.¹⁵

¹² Pölönen & Tapanila 2015, 278.

¹³ Oikeudenkäymiskaari 17:10, 17:11, 17:12, 17:13, 17:14, 17:15, 17:16, 17:17, 17:18, 17:19, 17:20, 17:21, 17:22

¹⁴ Pölönen & Tapanila 2015, 428-429.

¹⁵ Ibid. 35-36, 227.

2.2 Totuudessa pysyminen

Rikosprosessissa todistajan velvollisuus on pysyä totuudessa. Tätä velvollisuutta kutsutaan positiiviseksi totuusvelvollisuudeksi. Todistajan tulee kertoa oma näkemyksensä ja tieto asiasta totuudenmukaisesti sekä vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin.¹⁶ Rikoslain (39/1889) 15:1 sisältää säännöksen perättömästä lausumasta tuomioistuimessa, jonka mukaan väärää tietoa antanut tai ilman laillista syytä tietoja salannut todistaja tai asiantuntija tai valan tai vakuutuksen nojalla väärää tietoa antanut tai tietoja salannut muu henkilö tuomitaan vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi perättömästä lausumasta tuomioistuimessa.

OK 17:44 :n mukaan:

”Todistajan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunniani ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.”

Samaisen lainkohdan mukaan vakuutusta ei anna alle 15-vuotias tai henkilö, joka on henkisesti häiriintynyt eikä ymmärrä vakuutuksen merkitystä. Myöskään asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, samasta teosta syytetty henkilö tai henkilö, jota syytetään teosta, joka voidaan välittömästi yhdistää syytettä koskevaan tekoon, ei anna vakuutusta. Tämän lisäksi henkilö, joka on saanut sakkomääräyksen, rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen samasta teosta tai teosta, joka voidaan välittömästi yhdistää syytettä koskevaan tekoon, anonymi todistaja tai henkilö, jonka tekoa ei siirretä syyteharkintaan tai teosta ei nosteta syytettä, ei anna vakuutusta.

Ennen oikeudenkäymiskaaren uudistusta todistajalla oli mahdollisuus valita vala tai vakuutus, jonka hän lausuu tuomarin sanelusta tai vaihtoehtoisesti oman muistinsa varassa, kun todistaja on saapunut kutsusta istuntosaliin. Lainmuutoksen seurauksena vakuutuksesta tuli ainoa vaihtoehto eli todistajat antavat aina sen, ellei kyseessä ole jokin edellä mainitun OK 17:44.2:n mukainen tilanne. Vakuutuksen ottamista sovelletaan myös etäyhteydellä kuultavaan todistajaan. Vakuutus annetaan sen jälkeen, kun tuomioistuimen puheenjohtaja on selvittänyt, ettei vakuutuksen antamiselle tai todistamiselle ole esteitä.¹⁷ Todistajalta kysytään myös hänen nimeään ja tarvittaessa varmistaudutaan hänen henkilöllisyydestään sekä tiedustellaan kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia asioita (OK 17:43.1). Vakuutus annetaan, koska se parantaa mahdollisuutta saada todistajilta totuudenmukaista ja täydellistä tietoa sekä korostaa

¹⁶ HE 46/2014 vp, 13.

¹⁷ Rautio & Frände 2016, 272-273.

todistajan aseman tärkeyttä¹⁸. Tuomioistuimen puheenjohtajan täytyy muistuttaa todistajaa tai asiantuntijaa aina totuusvelvollisuudesta ennen todistajan kertomuksen antamista sekä vakuutuksen tärkeydestä, mikäli vakuutus on annettu (OK 17:46).

2.3 Todistajan uhkaaminen

Suomessa todistajan uhkaamisesta voidaan tuomita rangaistus eli todistajan uhkaaminen on kriminalisoitu. Uhkailutapauksessa todistajaa kehoitetaan kertomaan uhkailusta poliisille tai syyttäjälle sekä ilmoittamaan siitä myös tuomioistuimelle.¹⁹ Todistajan estäminen tai yritys estää lausunnon antamisessa viranomaismenettelyssä oikeudettomasti väkivallalla tai uhkaamalla on tuomittava teko. Lisäksi väkivaltaa tai uhkailua käyttämällä todistajan lausuntoon vaikuttaminen tai yrittäminen vaikuttaa lausuntoon on kriminalisoitu. Oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamisesta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. Henkilö, joka tekee väkivaltaa tai uhkaa tehdä sitä toiselle sen vuoksi, mitä tämä on lausunut todistustarkoituksessa, on myös samalla tavalla rangaistavaa. (RL 15:9) Lisäksi samassa tarkoituksessa toteutettu todistajan lähiomaisen uhkaaminen on kriminalisoitu²⁰.

Tavallisimpia rikoksia, joissa todistajaa on uhkailtu, ovat väkivaltarikokset, omaisuus- ja ratti-juopumusrikokset, talous- ja huumausainerikokset sekä muut rikokset, joihin liittyvät muun muassa alkoholi, paritus tai liikenne. Myös joissakin riita-asioissa, kuten lapsen huostaanottoon tai laittomaan irtisanomiseen liittyvien tapausten yhteydessä on esiintynyt uhkailua. Vuosina 2001-2003 tehtyjen oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamista koskevien rikosilmoitusten perusteella todistaja on joutunut uhkailun kohteeksi useimmiten väkivaltarikosten yhteydessä.²¹ Suomessa on arvioitu, että useat todistajien ja asianomistajien uhkailutilanteet ovat sidoksissa perheväkivaltaan²².

2.4 Todistajan asema rikosprosessin eri vaiheissa

Rikosprosessiin kuuluvat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa sekä rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpano. Rikosprosessilla voidaan viitata myös pelkkään rikosoikeudenkäyntiin tuomioistuimessa, jos puhutaan rikosprosessista suppeassa merkityksessä. Rikosprosessi on menettely, josta on säännelty laissa ja sen tarkoituksena voidaan pitää yksittäistapauksessa rangaistusvastuun toteuttamista. Yksittäisen teon rikosoikeudellinen selvittely ja arvioiminen voi myös olla rikosprosessin tarkoitus. Proses-

¹⁸ Ibid. 273.

¹⁹ Todistajana oikeudenkäynnissä 2016.

²⁰ Ibid.

²¹ Jansson 2005, 27-30.

²² Jokela 2008, 503.

siin sisältyy muutakin kuin epäillyn syylliseksi osoittaminen, sillä esimerkiksi joissakin tapauksissa jo esitutkintavaiheessa voidaan todeta, ettei epäillyn teko täytä yhdenkään rikoksen tunnusmerkistöä.²³ Tässä aluvuossa käsitellään rikosprosessia todistajan näkökulmasta, jotta on mahdollista hahmottaa, miten todistaja liittyy rikosprosessiin ja missä vaiheessa todistaja saattaa tarvita suojelua. Todistajan asemaa rikosprosessissa tarkastelemalla voi myös tutkia todistajansuojeluohjelman käytännöllisyyttä.

Esitutkintaviranomainen eli poliisi, tulli, rajavartiolaitos tai puolustusvoimat on pääsääntöisesti ensimmäinen taho, joka ottaa yhteyttä todistajaan puhelimitse tai henkilökohtaisesti, kun rikos on tapahtunut²⁴. Esitutkinnassa pyritään selvittämään, onko rikos tapahtunut ja oliko syyttäjällä perusteet nostaa siitä syyte²⁵. Jos ”syytä epäillä” -kynnys ei ylity esitutkintaviranomaisen mielestä, esitutkintaa ei välttämättä edes aloiteta. On siis mahdollista, että esitutkinta jätetään toimittamatta tai että se aloitetaan, mutta päätetään lopettaa esitutkintalain (805/2011) mukaan.²⁶ Esitutkintapäätös esimerkiksi päätös esitutkinnan toimittamatta jättämisestä annetaan tai lähetetään ilman aiheetonta viivytystä asianosaiselle, ellei siitä aiheudu haittaa kyseessä olevan rikoksen tai siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. (Esitutkintalaki 11:1) Todistajalle ei ilmoiteta päätöksestä²⁷.

Rikosprosessissa käytettävä todistusaineisto hankitaan esitutkinnassa²⁸. Esitutkinnan avulla on tarkoitus selvittää ja antaa kaikki tieto syyttäjälle, jotta hän voi päättää, voiko syytteen nostaa. Syyttäjä tarvitsee myös esitutkinnassa selvitettyjä tietoja syytettä ajaessaan. Myös muut asianosaiset hyötyvät esitutkinnan tiedoista, esimerkiksi silloin kun he ovat valmistautumassa rikosasian oikeuskäsittelyyn.²⁹ Esitutkintaan kutsutaan lähes jokainen henkilö, jolta voidaan olettaa saatavan tietoa mahdollisesti tapahtuneesta rikoksesta³⁰. ETL 7:8.1 :n perusteella todistajan on esitutkinnassa pysyttävä totuudessa. Samaisessa lainkohdassa määritellään, että todistajalla on esitutkinnassa mahdollisuus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta samojen oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädettyjen 10-14 §:n, 16-21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin perusteella kuin tutkittavaa rikosasiaa oikeudenkäynnissä käsiteltäessä.

Todisteiden hankkimisen kannalta esitutkinnan hyvä puoli on se, että tutkinta suoritetaan oikeudenkäyntiä ajallisesti lähempänä, minkä takia todistusaineiston hankkiminen on vaivatto-

²³ Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2014, 17-18.

²⁴ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 15.

²⁵ Vuorenää 2009, 138.

²⁶ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 15 ja Esitutkintalaki 3:10.

²⁷ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 15.

²⁸ Helminen ym. 2014, 18.

²⁹ Vuorenää 2009, 138-139.

³⁰ Jokela 2008, 160-166.

mappaa. Esitutkinta suoritetaan mahdollisimman pian rikoksen jälkeen muun muassa sen takia, että todistajien muistikuvat ovat paremmat heti tapahtuman jälkeen ja tällöin todistajiin vaikuttaminen ei mahdollistu.³¹

Esitutinnan loppulausunto on todistajien kannalta tärkeä. Asianosaisilla on mahdollisuus antaa esitutinnan päättämistä ennen lausunto esitutkintaviranomaiselle oikeuskysymyksistä, aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista sekä muista seikoista, jotka ovat asian käsittelyn kannalta merkityksellisiä. Loppulausunto edesauttaa joutuisan syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin toteutumista. Loppulausuntomenettelyn tärkeys tulee esille esimerkiksi silloin, kun syyttäjä pohtii, ketkä kaikki todistajat on tarpeellista nimetä todistajiksi pääkäsittelyä varten. Loppulausunnon avulla syyttäjä saa alustavasti tietää, aikooko vastaaja mahdollisesti kiistää vai myöntää menelleensä syytteessä kuvatulla tavalla ja sen perusteella arvioimaan, monta todistajaa tarvitsee kutsua pääkäsittelyyn. Loppulausuntomenettelyn seurauksena voi olla myös esitutinnan täydentäminen, jos esimerkiksi on tarvetta kuulla vielä uutta todistajaa.³² Esitutkinta-aineistosta kootaan useissa tapauksissa esitutkintapöytäkirja. Esitutkintapöytäkirja laaditaan, mikäli se on tarpeellinen asian jatkokäsittelyn kannalta (ETL 9:6).

Esitutinnan jälkeen asia siirtyy syyttäjälle syyteharkintaan³³. Mikäli juttua ei ole valmisteltu perusteellisesti esitutkinnassa, syyttäjä palauttaa jutun esitutkintaan lisätutkittavaksi³⁴. Esitutkintaviranomainen on ennen asian siirtymistä kertonut syyttäjälle, jos todistajana kuultava tarvitsee pääkäsittelyssä tukea sekä syyttäjän erityishuomiota esimerkiksi uhkailun takia. Syyteharkinnalla tarkoitetaan sitä, että syyttäjä esitutkinta-aineistoon tutustuttuaan joko nostaa syytteen ja lähettää haastehakemuksen käräjäoikeuteen tai tekee syyttämättäjättämispäätöksen.³⁵ Asianomistajalla on oikeus nostaa syyte rikoksesta, jos syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta tai joko esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai sen keskeyttämisestä tai lopettamisesta. Myös silloin asianomistaja voi nostaa itse syytteen, jos tutkinnanjohtajan päätöksellä esitutkintatoimenpiteiden toteuttamista on siirretty. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1:14.1)

Syyttäjän tehtävänä on myös päättää henkilöt, jotka kutsutaan todistajiksi, jos hän nostaa syytteen. Syyttäjällä on mahdollisuus välittää todistajaan liittyvää tietoa oikeudenpuheenjohtajalle haastehakemuksen liitteen avulla. Syyttäjä voi olla yhteydessä puhelimitse asianosaisiin ja todistajiin pääkäsittelyyn liittyvistä asioista. Tällöin todistajalla on mahdollisuus

³¹ Helminen ym. 2014, 400, 509.

³² Ibid. 343-345.

³³ Frände ym. 2012, 533.

³⁴ Vuorenpää 2009, 139.

³⁵ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 16.

kertoa esimerkiksi peloistaan tai muista todistajana kuulemiseen liittyvistä vaikeuksista, jolloin syyttäjä voi luopua todistajan kuulemisesta, ellei se ole välttämätöntä asian selvittämiseksi.³⁶

Pääsääntöisesti tuomioistuin kutsuu todistajat rikosoikeudenkäyntiin. Joskus tuomioistuin voi antaa syytetyn tehtäväksi todistajan kutsumisen, jos kyseessä on syytetyn itse nimeämä henkilötodistaja ja jos syytetyllä on lainoppinut avustaja. Myös syyttäjä voi suorittaa todistajien kutsumisen, jos kyseessä on ROL 5:19: n mukainen haastaminen.³⁷ Tuomioistuimesta ollaan yhteydessä todistajiin vasta sitten, kun puheenjohtaja on määrännyt jutulle pääkäsittelypäivän. Pääkäsittelyn määräämisen jälkeen kärjäsihteeri tekee todistajille kutsun, joka annetaan heille tiedoksi joko postitse tai haastemiestiedoksiantona. Mikäli haastemies suorittaa tiedoksiannon, todistajalla on mahdollisuus saada tarvittavaa lisätietoa haastemieheltä oikeudenkäynnistä, sillä tiedoksianto voi tapahtua tällöin henkilökohtaisessa tapaamisessa.³⁸ Kun tuomioistuin huolehtii todistajan kutsumisesta, kutsutaan kuultava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla. Kutsu on myös tällöin annettava henkilökohtaisesti. (OK 17:41.2)

Todistajan saavuttua oikeuspaikalle ilmoittautuu hän useimmiten kärjäpäivystäjälle, jos kyseisessä istuntopaikassa on kärjäpäivystys. Kärjäpäivystyksestä todistaja saa palkkiokaavakkeen.³⁹ OK 17:65.1: n nojalla todistajalla on oikeus kohtuulliseen korvaukseen, johon sisältyvät korvaus taloudellisesta menetyksestä sekä istuntoon saapumisesta aiheutuneista matkakustannuksista. Joissakin tapauksissa jutun käsittely perutaan vielä istuntopäivänä, jos esimerkiksi joku asianosainen ei ole saapunut istuntoon. Todistaja odottaa kuulemistaan yleensä tuomioistuimen yleisöaulassa niin kuin asianosaisetkin tekevät. Pelkääville todistajille on järjestetty jokin toinen tila, jossa odottaa istunnon alkamista. Todistaja kutsutaan useimmiten istuntosaliin jo pääkäsittelyn alussa, minkä tarkoituksena on varmistaa, että todistaja on saapunut paikalle.⁴⁰ Tämän jälkeen todistaja kutsutaan vuorollaan istuntosaliin ja toivotetaan tervetulleeksi sekä kerrotaan syyt todistajan kutsumiselle⁴¹.

Todistajia ja muita kuulusteltavia kuulustellaan vuorokuulustelussa. Siinä jokaisella asianosaisella sekä tuomioistuimella on vuorollaan mahdollisuus kuulustella todistajia pää-, vasta- ja uudelleenkuulusteluvaiheissa. Kyseisessä menettelyssä asianosaiset pääsevät reagoimaan vastapuolen esittämään näyttöön sekä kyseenalaistamaan näytön luotettavuutta. Pääsääntöisesti

³⁶ Ibid. 15-16.

³⁷ Pölonen & Tapanila 2015, 429.

³⁸ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6, 16-18.

³⁹ Ibid. 18.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Jokela 2015, 258.

kuultavan nimennyt osapuoli suorittaa todistajan ja asiantuntijan pääkuulustelun, jolloin puheenjohtaja keskittyy seuraamaan kuulustelua. Joissakin tilanteissa, kuten seuraavaksi esitetyssä, poikkeaminen pääsäännöstä on kuitenkin mahdollista.⁴² Mikäli todistaja on tuomioistuimen nimeämä tai jos molemmat osapuolet ovat nimenneet saman kuultavan, kuulustelusta huolehtii tuomioistuimen päättämä osapuoli tai tarvittaessa tuomioistuin (OK 49:2). Pääkuulustelun jälkeen tulee vastakuulustelu, jonka toimittaa useimmiten pääkuulustelun toteuttaneen asianosaisen vastapuoli muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Vastakuulustelua seuraa uudelleen kuulustelu ja silloin pääkuulustelun toteuttaja saa ensimmäisenä esittää kuultavalle kysymyksiä epäselväksi jääneistä seikoista. Vasta pääkuulustelun toteuttajan jälkeen tuomioistuin sekä muut asianosaiset voivat esittää kysymyksiä.⁴³

2.5 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Rikosprosessissa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat erilaiset osatekijät, joita ovat muun muassa julkisuusperiaate, suullisuusperiaate, välittömyysperiaate, kuulemisperiaate sekä keskitysperiaate. Periaatteet ohjaavat oikeudenkäyntimenettelyä. Syyttömyysolettama on myös periaate, joka kuuluu rikosoikeudenkäyntiin. Tuomioistuimen puolueettomuus ja riippumattomuus sisältyvät periaatteiden lisäksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusteisiin.⁴⁴ Puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että tuomarın tulee kohdella asianosaisia tasapuolisesti eikä hänellä saa olla sidonnaisuutta asiaan. Riippumattomuus puolestaan tarkoittaa, ettei tuomioistuimella voi olla ulkopuolisiin tahoihin, kuten hallintoviranomaisiin sidonnaisuuksia, jotka voisivat vaikuttaa asian ratkaisemiseen.⁴⁵ Ihmisoikeussopimuksissa sekä perustuslaissa on pyritty määrittelemään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö⁴⁶. Tässä aluvussa käsitellään mainittuja periaatteita, sillä niiden tarkastelu on merkityksellistä tutkielman aiheen kannalta. Kaikki periaatteet eivät välttämättä toteudu todistajaa suojeltaessa todistajansuojeluohjelmalla, mikä on tärkeää huomata, kun pohditaan näkökantoja todistajansuojeluohjelman tarpeellisuudesta.

Julkisuusperiaate pääsääntöisesti tarkoittaa, että kaikilla eli myös muilla kuin asianosaisilla on oikeus saada tietää tuomioistuinten ratkaisuista sekä lainkäyttöelinten toiminnasta. Lainkäyttöviranomaisilla sekä tuomioistuimilla on myös velvollisuus toimia julkisuusperiaatteen mukaisesti. Julkisuusperiaate voidaan jakaa käsittelyjulkisuuteen, asiakirjajulkisuuteen sekä tiedottamiseen. Käsittelyjulkisuus mahdollistaa asianosaisille, heidän edustajilleen ja avustajilleen sekä ulkopuoliselle yleisölle asian käsittelyn seuraamisen tuomioistuimessa tai muussa

⁴² Ibid. 288-289.

⁴³ Ibid. 291-293. Ks. tarkemmin OK 17:48 ja OK 17:49.

⁴⁴ Jokela 2008, 9-33.

⁴⁵ Linna 2012, 15.

⁴⁶ Jokela 2008, 29-32.

lainkäyttöelimestä. Käsittelyjulkisuus ei toteudu kirjallisessa menettelyssä ja sitä voidaan rajoittaa myös istunokäsittelyssä, jos esimerkiksi yksityiselämän suojaaminen edellyttää sitä. Asiakirjajulkisuus tarkoittaa, että tuomioistuimen tai muun lainkäyttöviranomaisen oikeudenkäyntiasiakirjoista tai -tallenteista sekä oikeudenkäynnissä annetuista tuomioista sekä päätöksistä on jokaisella mahdollisuus saada tietoa, jos niiden julkisuutta ei ole rajoitettu lain perusteella. Tiedottaminen on sitä, että tuomioistuin tai lainkäyttöviranomainen julkistaa omasta aloitteestaan oikeusjuttuihin koskevia tietoja.⁴⁷ Julkisuusperiaatteen avulla pyritään muun muassa estämään mielivaltaa lainkäytössä, lisäämään tuomioistuimeen kohdistuvaa luottamusta ja vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen sekä tietoisuuteen oikeudesta⁴⁸.

Suullisuusperiaatteen mukaan käsiteltävän jutun oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää suullisesti tuomioistuimelle⁴⁹. Suullisuusperiaatteen sisältämät asianosaisten esitysten suullisuus ja todistelun suullisuus. Asianosaisten sekä todistajien ja todistelutarkoituksessa kuultavien täytyy siis esittää lausumansa suullisesti. Suullisen kommunikointitavan etuna on se, että lausumia ei niin helposti voi ymmärtää väärin, sillä lausuman esittäjällä on mahdollisuus varmistaa, että vastapuoli ja tuomioistuin ovat ymmärtäneet asian tarkoitetulla tavalla. Tieto välittyy myös nopeasti suullisuusperiaatteen ansiosta ja kuultavien eleitä, ilmeitä sekä painotuksia on mahdollista tarkastella suullisen lausuman yhteydessä.⁵⁰

Välittömyysperiaatteella tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää välittömästi sille tuomioistuimelle, jossa juttu on vireillä ja jonka tarkoituksena on ratkaista juttu. Tämän lisäksi tuomioistuimen henkilököönpano, joka muodostuu oikeuden jäsenistä, jotka käsittelevät asian, ei saa muuttua jutun käsittelyn aikana. Välittömyysperiaatteen nojalla on tärkeää, että tuomarille järjestetään henkilökohtainen sekä suora kontakti asianosaisiin, todistajiin sekä muihin kuultaviin ja tietolähteisiin, jotta aineistosta on mahdollista saada suora ja välitön mielikuva. Välittömyysperiaatteella parannetaan oikeudenkäynnin varmuutta ja luotettavuutta.⁵¹

Kuulemisperiaatteessa eli kontradiktorisessa periaatteessa on kyse vastapuolen kuulemisesta. Periaatteella tarkoitetaan, että asiaa ei saa ratkaista ilman asianosaisten kuulemista eli asianosaisille varataan aina tilaisuus oman kanteensa esittämiseksi sekä vastapuolen esitykseen vastaamiselle. Tuomioistuin on vastuussa kuulemisperiaatteen noudattamisesta. Asianosaisten sekä asianosaisten ja tuomioistuimen välille on mahdollista saada aikaan aito keskusteluti-

⁴⁷ Frände ym. 2012, 138-139.

⁴⁸ Jokela 2008, 11-12.

⁴⁹ Ibid. 16.

⁵⁰ Frände ym. 2012, 172-173.

⁵¹ Ibid. 183.

lanne periaatteen avulla. Periaatteen ansiosta oikeudenmukainen oikeudenkäynti sekä osapuolten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus toteutuvat paremmin oikeudenkäynnissä.⁵² Rikossasioissa kontradiktorista periaatetta pidetään velvoittavana periaatteena eli yleensä asianosaista tulee kuulla eikä kuulemiselle varattu tilaisuus ainoastaan riitä, ellei ole kyse tilanteesta, jossa asianosaisten läsnäolo ei ole välttämätöntä asian selvittämiseksi⁵³.

Kontradiktorisuus liittyy pääsääntöisesti jokaiseen vaiheeseen oikeudenkäynnissä niin haastehakemusvaiheeseen kuin pääkäsittelyynkin. Asianosaisten tasavertaisuutta edistetään sillä, ettei juttua käsitellä tai ratkaista, jos molemmat osapuolet eivät ole olleet läsnä tai edustettuina tuomioistuimessa. Molemmilla osapuolilla tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet tutustua asiaan liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon sekä kutsua todistajia ja asiantuntijoita kuultaviksi. Molemmilla osapuolilla on myös mahdollisuus kuulustella kutsumiaan sekä vastapuolen hankkimia todistajia ja lausua vastapuolen esityksistä.⁵⁴ Kuulemisperiaatteeseen liittyy myös asianosaisten mahdollisuus lausua oma näkökantansa tuomioistuimen hankkimiin todisteisiin sekä selvityksiin⁵⁵.

Keskitysperiaatteen mukaan oikeudenkäynnissä asia täytyy pyrkiä käsittelemään ilman viivytystä tai ajanhukkaa mahdollisimman yhtäjaksoisesti eli yhdessä istunnossa. Suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden toteutumisen kannalta on tärkeää, että keskitysperiaatetta noudatetaan, koska tuomio perustuu oikeudenkäynnissä suullisesti esitettyihin seikkoihin ja välittömiin havaintoihin. Rikossasioissa järjestetään vain harvoin suullinen valmistelu pääkäsittelyä varten, sillä rikossasioissa suoritetaan esitutkinta.⁵⁶

Syyttömyysoletama on periaate, joka turvaa puolustuksen asemaa⁵⁷. Periaate tarkoittaa, että rikoksesta epäiltyä tai syytettyä tulee pitää syyttömänä niin kauan, kunnes hänen syyllisyytensä voidaan laillisesti näyttää toteen. Tuomioistuimen täytyy kohdella rikoksesta epäiltyjä syyttöminä sekä katsoa syytettyjen eduksi todistusaineistosta ilmenevät epäselvät kohdat. Lisäksi syyttäjän tulee esittää täysi näyttö asiassa ja syytetyllä on oikeus esittää vastanäyttö.⁵⁸

⁵² Ibid. 127.

⁵³ Ervo 2005, 62.

⁵⁴ Jokela 2008, 33-34.

⁵⁵ Frände ym. 2012, 128-129.

⁵⁶ Jokela 2008, 20-21.

⁵⁷ Pölönen & Tapanila 2015, 57.

⁵⁸ Frände ym. 2012, 219.

2.6 Oikeusturvan toteutuminen

Oikeusturvaan sisältyvät henkilön oikeus saada asiansa tuomioistuimen tutkittavaksi ja se, että menettely täyttää sille asetetut perusedellytykset. Perusedellytykset kuuluvat ihmisoikeuksiin.⁵⁹ Näitä perusedellytysten osatekijöitä on tarkasteltu edellisessä aluvussa. Menettelyllinen oikeusturva on perusoikeus, johon liittyy olennaisesti oikeudenmukainen oikeudenkäynti sekä hyvän hallinnon perusteet⁶⁰. Tässä aluvussa on otettu esille vastaajan oikeusturvan toteutumista edistäviä seikkoja, joiden tulisi toteutua, vaikka todistajansuojeluohjelma on käytössä.

Rikosprosessissa pyritään saamaan selville aineellinen totuus eli asiaan liittyvät relevantit seikat, jotka vaikuttavat asiaan oikeudellisesti. Aineellisen totuuden selvittämisessä tulee seurata laillisia prosessuaalisia periaatteita, joita on esitelty edellisessä aluvussa. Totuuden selvittämistä rajoittaa osittain rikoksesta epäillyn ja syytetyn itsekriminointisuoja.⁶¹ Itsekriminointisuoja on syyttömyysolettaman lisäksi puolustuksen asemaa turvaava periaate, jonka mukaan henkilön ei tarvitse myötävaikuttaa itsensä syytteen varaan saattamiseen tai antaa tietoja, jotka huonontavat hänen asemaansa rikosprosessissa. Epäilty ja syytetty voivat olla vastaamatta kysymyksiin heille epäedullisista asioista. Itsekriminointisuoja ei koske avunantajaa eikä myöskään liity liitännäisrikoksena olevaan kätkemisrikokseen.⁶²

Oikeusturva otetaan huomioon jo esitutkinnassa. Laissa on määritelty esitutkintaan osallisten oikeudet sekä velvollisuudet ja niistä on kerrottava osallisille. Syyttäjä kontrolloi esitutinnan prosessuaalista puolta, johon kuuluu oikeusturvan toteutumisen valvonta. Avustajan käyttäminen esitutkinnassa on välttämätöntä silloin, kun käsiteltävä asia on oikeudellisesti tai näytön perusteella vaativa. Esitutkintaan osallisella on mahdollisuus kannella tutkinnanjohtajan ratkaisusta tutkinnanjohtajan esimiehelle tai vaihtoehtoisesti syyttäjä voi arvioida ratkaisun. Lisäksi virkavastuu sekä vahingonkorvausvelvollisuus edesauttavat oikeusturvan toteutumista. Tuomioistuimessa puolestaan oikeusturvaa edesauttaa se, että käräjäoikeuden päätöksiin on mahdollista hakea muutosta hovioikeudelta.⁶³ Oikeusturvaa tuomioistuimessa tehostaa muutoksenhakuoikeuden lisäksi etenkin julkisuusperiaate, sillä julkisen oikeudenkäynnin ansiosta kansalaiset pystyvät niin sanotusti valvomaan tuomioistuimen toimintaa ja sen avulla väärinkäytökset lainkäytössä vähenevät⁶⁴.

⁵⁹ Jokela 2008, 29-31.

⁶⁰ Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori & Viljanen 2011, 55.

⁶¹ Helminen ym. 2014, 10-11.

⁶² Linna 2012, 21.

⁶³ Tolvanen & Kukkonen 2011, 383-385.

⁶⁴ Jokela 2008, 11.

3 Olemassa olevia keinoja todistajan suojelemiseksi

Todistajansuojeluun kuuluvat kaikki keinot, joilla pyritään estämään todistajaan kohdistuva ulkopuolinen painostus ja uhka, jotka estävät todistajaa kertomasta vapaasti hänen tiedossaan olevista asioista. Myös muut oikeudenkäynnissä kuultavat henkilöt voivat tarvita suoje-
lua. Suojelu voidaan myös tarvittaessa kohdistaa todistajan läheiseen, jos uhkaaminen tapah-
tuu välillisesti. Todistajansuojelu ei saa olla ristiriidassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin
kanssa eli syytetyllä täytyy olla muun muassa mahdollisuus kuulustella häntä vastaan todista-
via todistajia.⁶⁵ Asianosaisella ei välttämättä ole kuitenkaan mahdollisuutta esittää itse kysy-
myksiä suoraan kuultavalle, jos kuuleminen ei ole turvallista esimerkiksi niin, että asianosai-
nen on samassa tilassa kuultavan kanssa. Tällöin kysymysten esittäminen pääkäsittelyssä voi-
daan järjestää muulla tavalla esimerkiksi teknisiä apuvälineitä käyttäen. Asianosainen voidaan
myös poistaa istuntosalista, jolloin salista poistetulle asianosaiselle selostetaan kertomuksen
sisältö tai annetaan hänen kuunnella tallenne kertomuksesta, minkä jälkeen asianosainen
poistetaan taas istuntosalista ja hänen avustajansa tai puheenjohtaja esittää asianosaisen ky-
symykset kuultavalle.⁶⁶

Todistajansuojelu kaventaa todistelun avoimuutta eli todistelun läpinäkyvyyttä ja alttiutta
kriitikille. Toisaalta se voi myös mahdollistaa kattavamman oikeudenkäyntiaineiston sekä tosi-
seikaston ratkaisun tueksi. Uhan täytyy olla konkreettinen ja todistajansuojelun toteuttamista
tulee harkita tarkasti, ettei todistelun avoimuutta rajata tarpeettomasti.⁶⁷ Kuultavan aihee-
ton turvattomuuden tunne ja mukavuussyyt eivät voi olla perusteena sille, että todistajaa
kuultaisiin asianosaisen läsnä olematta. Todistajan uskottava ja perusteltu kertomus uhasta
on kuitenkin riittävä peruste, joten kuultavalle ei aseteta kohtuutonta näyttövaatimusta asi-
assa. Todistajan henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa voidaan pitää perusteena todista-
jan suojelemiseksi.⁶⁸

Todistajan suojelemiseen voi liittyä (Kuvio 1) uhrin tukeminen, todistajan auttaminen, suo-
jelu ja menettelyyn liittyvät toimenpiteet sekä salaiset suojeleohjelmat. Vain poikkeukselli-
sissa olosuhteissa todistajansuojelu saattaa käsittää suojeltavan henkilön siirtämisen toiselle
paikkakunnalle ja uuden identiteetin. Todistajan suojelemisessa auttaa, että pelokkaat todis-
tajat tunnistetaan varhaisessa vaiheessa.⁶⁹

⁶⁵ Ibid. 503-505.

⁶⁶ Jokela 2015, 251-252.

⁶⁷ Ervo 2005, 365.

⁶⁸ HE 190/2002 vp, 28.

⁶⁹ Victim Assistance and Witness Protection 2016.

Kuvio 1: Todistajan auttaminen ja suojele (Victim Assistance and Witness Protection 2016 mu-
kailen)

Todistajan suojelemiseksi on prosessioikeudellisia ja rikosoikeudellisia keinoja sekä muita keinoja⁷⁰. Prosessioikeudellisia keinoja ovat muun muassa oikeudenkäynnissä kuulustelun toteuttaminen asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, kuultavan ja asianosaisen sijoittaminen istuntosalissa niin, ettei heillä ole näköyhteyttä, todistajan kuuleminen teknisten apuvälineiden avulla tai pääkäsittelyn ulkopuolinen kuuleminen ja todistajan yhteystietojen salaaminen⁷¹. Anonyymi todistelu on todistajansuojeleohjelman lisäksi uusi keino todistajan suojelemiseksi⁷². Rikosoikeudellisia todistajansuojelekeinoja ovat uhkailun kriminalisoiminen sekä lähestymiskiello. Muita keinoja ovat tietojen luovuttamiskiellot, suku- ja etunimen muuttaminen sekä henkilötunnuksen muuttaminen, henkilön vartiointi ja ilmoitus henkilön vapautumisesta.⁷³

3.1 Pelkäävä todistaja, tekniset apuvälineet ja yhteystietojen salaaminen

Pelkäävälle todistajalle eli oikeudenkäynnissä todistavalle henkilölle, joka pelkää todistamisesta mahdollisesti aiheutuvia haittoja, on joissakin oikeustaloissa suunniteltu erilliset odotus-tilat ja todistajanhuone, jotta todistajalla olisi näköyhteys vain syyttäjään ja oikeuden puheenjohtajaan. Todistaminen sermin tai verhon takaa varmistaa sen, ettei todistajan tarvitse kohdata syytettyä.⁷⁴

⁷⁰ HE 65/2014 vp, 6.

⁷¹ Jokela 2008, 504-507.

⁷² Jokela 2015, 254-255.

⁷³ HE 65/2014 vp, 6-9.

⁷⁴ Jansson 2005, 48-49.

Todistajaa, asiantuntijaa tai kuultavaa asianosaista on mahdollista kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta tai näkösuojan takaa tietyin edellytyksin ja tuomioistuimen harkittua asiaa. Edellytyksenä on, että menettely on tarpeen kuultavan tai hänen läheisensä henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta tai jos kuultava jättäisi muuten ilmaisematta tiedossaan olevista asioista. Kuuleminen asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta voi olla mahdollista myös silloin, jos henkilö häiritsee tai pyrkii eksyttämään kuultavaa hänen puheissaan tai jos kuultava on rikosasiassa erityisen suojelun tarpeessa, etenkin henkilökohtaisten olosuhteidensa tai rikoksen laadun takia. Asianosaisilla täytyy olla tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä myös näin annetun kertomuksen yhteydessä. (OK 17:51) Näkösuojan takaa kuuleminen on lievempi keino todistajan suojelemiseksi kuin henkilön poistaminen pääkäsittelystä⁷⁵. Näkösuojan takaa todistavalle on myös helpompaa esittää kysymyksiä, joten näkösuojan käyttäminen on siksi ensisijainen vaihtoehto. Tuomioistuin tekee valinnan näiden keinojen välillä, mutta todistajan mielipide otetaan valinnassa huomioon.⁷⁶

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 20 §:n perusteella myös yleisön läsnäoloa on mahdollista rajoittaa julkisessa käsittelyssä tuomioistuimen toimesta muun muassa, jos se on tarpeellista todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen tai tällaisen henkilön läheisen henkilön suojelemiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Lähtökohtaisesti yleisöllä on oikeus seurata julkista käsittelyä, mutta yleisön läsnäoloa voidaan rajoittaa todistajan suojelemiseksi. Todistaja voi pelätä jotakin yleisössä olevaa henkilöä, mikä saattaa vaikuttaa todistajan kertomiin asioihin oikeudessa. Läheisen henkilön suojeleminen on otettu mukaan säännökseen, sillä myös oikeudenkäynnissä kuultavan läheiseen saatetaan kohdistaa uhkauksia kuulemisen takia. Yleisöstä on mahdollista poistaa uhkaava henkilö, mutta tarvittaessa koko yleisön poistaminen on mahdollista.⁷⁷

Todistajaa, asiantuntijaa tai kuultavaa asianosaista on mahdollista kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta videoneuvottelun avulla tai käyttämällä muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, mikäli istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään käytettäessä teknistä apuvälinettä ja tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Tekninen tiedonvälitystapa edellyttää, ettei kuultava pysty sairauden tai muun syyn vuoksi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn tai että kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuisi todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Kuultavan kertomuksen uskottavuutta voi olla myös mahdollista arvioida joissakin tilanteissa ilman, että

⁷⁵ HE 46/2014 vp, 109.

⁷⁶ Rautio & Frände 2015, 290.

⁷⁷ HE 13/2006 vp, 60-61.

hän on henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä. Tekninen tiedonvälitystapa voi olla käytössä myös, jos se on tarpeen kuultavan tai hänen läheisensä henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta tai jos kuultava ei ole 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt. Kuultava saattaa olla myös erityisen suojelun tarpeessa, mikä johtuu hänen henkilökohtaisista olosuhteistaan tai rikoksen laadusta. (OK 17:52)

Kun henkilöä kuulustellaan videoyhteyksin ja se perustellaan sillä, että menettelyllä suojataan kuultavaa tai hänen läheistään henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, on kyseessä usein asianomistajan suojaaminen. Henkilö saattaa todennäköisesti kohdata uhkaavan henkilön, mikäli hän saapuu henkilökohtaisesti oikeussaliin tai on sen lähiympäristössä, joten videoneuvottelun käyttäminen on usein perusteltua. Menettelyn hyvä puoli on, ettei sen käyttäminen vaikeuta kysymysten esittämistä.⁷⁸

Todistajan yhteystiedot voidaan tarvittaessa salata rikosprosessissa, mutta nimitietoja ei läheisesti voida salata asianosaiselta⁷⁹. Tämä mahdollistaa sen, ettei vastapuoli saisi tietoonsa yhteystietoja tiedoksi annettavista asiakirjoista.⁸⁰ Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) perusteella todistajan, asianosaisen tai rikosilmoituksen tekijän yhteystiedot on mahdollista salata eli olla laittamatta niitä oikeudenkäyntiasiakirjoihin, mikäli tiedon antaminen voisi johtaa henkilön turvallisuuden, etujen tai oikeuksien vaarantamiseen (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 11.2 §:n 7 kohta).

Prosessioikeudellisten todistajansuojelukeinojen käyttämisen tavoitteena on parantaa mahdollisuuksia päästä aineelliseen totuuteen. Ulkoisen uhan ja häiriötekijöiden poistaminen auttavat todistajaa olemaan pelkäämättä ja kertomaan totuuden, kun häntä kuullaan oikeudenkäynnissä.⁸¹ Prosessioikeudelliset keinot suojelevat todistajaa itse kuulemis- ja todistelutilanteissa.

3.2 Anonyymi todistaja

Anonyymi todistaja tarkoittaa oikeudenkäynnissä kuultavaa todistajaa, jonka henkilöllisyys salataan asianosaiselta.⁸² Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvä todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistuminen tuli voimaan vuonna 2016. 17 luvussa säännellään anonyymistä todistelusta eli todistajan mahdollisuudesta todistaa ilman, että hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa paljastuisivat.⁸³

⁷⁸ Rautio & Frände 2015, 295.

⁷⁹ HE 65/2014 vp, 6.

⁸⁰ Jokela 2008, 507.

⁸¹ Rautio & Frände 2015, 289.

⁸² Frände ym. 2012, 658.

⁸³ Rautio & Frände 2016, 2-3, 219.

Oikeudenkäymiskaaren 17:33 määrittelee edellytykset todistajan kuulemiselle rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu. Anonyyminä kuuleminen edellyttää, että henkilöä on päätetty kuulla anonymisti ROL 5:11 a-11 e: n johdosta ja siitä on tehty päätös. Päätöksen tulee myös olla lainvoimainen tai sitä tulee noudattaa ROL 5:11 e.3: n perusteella. Anonymiteetin käyttäminen edellyttää myös, että pääkäsittelyssä käsitellään rikosasiaa, jonka selvittämisen takia anonymiteetti on myönnetty. Näiden seikkojen lisäksi henkilön tulee vaatia häntä kuulusteltavan sillä tavalla, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.

Anonyymi todistelu on todistajansuojeluohjelman lisäksi viimesijainen keino suojella todistajaa ja sen käyttämiseen liittyy useimmiten vakava järjestäytynyt rikollisuus, mutta sitä voidaan käyttää myös muiden törkeiden rikostapausten yhteydessä. Todistajaan tai hänen läheisensä kohdistuva uhka tulee olla vakava, jotta todistajalla olisi mahdollisuus todistaa anonymisti.⁸⁴ Joissakin tapauksissa saattaa olla tarkoituksenmukaista käyttää molempia suojelukeinoja eli todistajansuojeluohjelmaa sekä todistajan anonymiteettiä⁸⁵.

Syyttäjä, epäilty tai vastaaja voi hakea anonymiteetin myöntämistä todistajalle. Anonymiteettistä päättäminen on esitutkinnasta ja pääkäsittelystä erillinen hakemusasia, joka käsitellään käräjäoikeudessa. Anonyymin todistelun käyttäminen edellyttää, että syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Tällöin anonyymiä todistelua voitaisiin käyttää henkirikosten, törkeiden pahoinpitelyjen, törkeiden ryöstöjen, törkeiden huumausainerikosten ja törkeän ihmiskaupan yhteydessä tai ihmiskauppaa tai törkeää paritusta koskevissa tapauksissa, joista säädetty enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta. Henkilön täytyy myös itse haluta todistaa anonyyminä.⁸⁶

Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari toimii myös puheenjohtajana siinä rikosasiassa, jota varten henkilölle on myönnetty mahdollisuus todistaa anonymisti. Mikäli kyseinen tuomari on estynyt toimimasta puheenjohtajana, häntä paikkaavan rikosasian puheenjohtajana toimivan tuomarin tulee tutustua aineistoon, joka on syntynyt anonyymiydestä päättämisen yhteydessä. (ROL 5:11b.3)

Anonyymiä todistajaa on mahdollista kuulla videoyhteyttä hyödyntämällä, sermin takaa tai vastaajan läsnä olematta samalla kun henkilöllisyys ja yhteystiedot ovat salattu. Näköyhteyden peittämisen lisäksi todistajan ääni voidaan muuntaa. Keinot valitaan sen mukaan, mitkä

⁸⁴ HE 46/2014 vp, 128.

⁸⁵ HE 65/2014 vp, 6.

⁸⁶ HE 46/2014 vp, 37.

ovat tarpeellisia todistajan henkilöllisyyden salaamisen kannalta.⁸⁷ Anonyymillä todistajalla on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin asiasta, kuin se voisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa. Kaikilla muilla kuin anonyymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta asian kohdasta, joka voisi paljastaa anonyymien todistajan henkilöllisyyden tai yhteystiedot. (OK 17:21)

Anonyymien todistelun ansiosta sellaisen todistajan kuuleminen, joka pelkää todistelusta aiheutuvia negatiivisia seurauksia, mahdollistuu. Anonyymien todistelun käyttäminen estää todistajaan kohdistuvan uhkailun, jonka tarkoituksena on painostaa todistajaa antamaan tietynsältöinen kertomus tai kieltäytymään kokonaan todistamasta. Rikosvastuu toteutuu myös paremmin, kun anonyymi todistelu on mahdollista. Anonyymien todistajan käyttämisessä kuitenkin asianosaisen oikeusturva ja todistajan suojelu ovat ristiriidassa.⁸⁸ Käräjäoikeuden tekemään anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen on mahdollista hakea muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden päätökseen voi hakea muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen pyytämällä valituslupa (ROL 5:11e).

3.3 Lähestymiskiello ja muut rikosoikeudelliset todistajansuojelukeinot

Lähestymiskiello sekä sen rikkomisen kriminalisointi kuuluvat rikosoikeudellisiin todistajansuojelukeinoihin. Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) 1 §:n mukaan lähestymiskiello on mahdollista määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaiseen verrattavan rikoksen uhan taikka muun häirinnän estämiseksi. Lähestymiskiellon määrääminen edellyttää, että on syytä olettaa kieltoon määrättävän henkilön tekevän itsensä uhatuksi kokevalle henkilölle henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsevän tätä. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseen vaikuttavat kiellon kohteen tekemät uhkaukset, aikaisemmat rikokset tai muu käyttäytyminen, joista voi päätellä hänen todennäköisesti tekevän itsensä uhatuksi kokevalle henkilölle henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen. Kiellon määrääminen ei saa olla kohtuutonta verrattuna uhkaavan rikoksen vakavuuteen, samassa asunnossa elävien olosuhteisiin ja muihin asiassa ilmenneisiin seikkoihin. (LähKL 2 §)

Lähestymiskiellon määräämisen tarkoituksena on luoda turvaa sillä suojeltavalle henkilölle. Lähestymiskiellon määräämisen myötä poliisin mahdollisuudet toimia häirintätilanteissa paranevat. Kiellolla on myös ennaltaehkäisevä vaikutus, sillä mahdollisesti väkivallan käyttämiseen johtavaan häirintään ei edes välttämättä ryhdytä, jos kiello on voimassa. Itsensä uha-

⁸⁷ Ibid. 39.

⁸⁸ Pölönen & Tapanila 2015, 395.

tuksi kokeva henkilö on usein esimerkiksi entinen tai nykyinen puoliso. Lähestymiskieltoa koskevat säännökset eivät ole tarkoitettu sovellettavaksi vain tapauksiin, joissa asianosaiset tuntevat toisensa. Lähestymiskielto voidaan määrätä myös esimerkiksi todistajan suojelemiseksi.⁸⁹

Käräjäoikeus on toimivaltainen viranomainen ratkaistaessa lähestymiskieltoa koskevaa asiaa (LähKL 4 §). Väliaikaisen lähestymiskiellon voi määrätä myös pidättämiseen oikeutettu virkamies (LähKL 11 §). Lähestymiskiellon määrittämisen edellytyksiä pohdittaessa otetaan huomioon rikosten ja häirinnän laatu sekä niiden toistuvuus hakijaa kohtaan. Väkivallanteko on painavampi syy määrätä lähestymiskielto vastaajalle kuin esimerkiksi omaisuuteen kohdistuva rikos. Lähestymiskiellon määrittämisestä päätettäessä huomioidaan myös vastaajan aikaisemmin tehdyt rikokset esimerkiksi hänen entistä kumppaniaan kohtaan. Häirintää voi olla muun muassa epäasiallinen käyttäytyminen, epäasialliset puhelinsoitot ja oleskelu hakijan työpaikan lähetyvillä.⁹⁰

Perusmuotoiseen lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa ottaa yhteyttä suojeltavaan henkilöön tai yrittää ottaa häneen yhteyttä eikä myöskään tavata häntä. Tämän lisäksi suojeltavaa henkilöä ei saa seurata tai tarkkailla. Yhteydenotot ovat sallittuja vain silloin, jos niihin on asiallinen peruste tai ne ovat ilmeisen tarpeellisia. Perheen sisäinen lähestymiskielto sisältää myös kiellon kohteen määräyksen poistua asunnosta, jossa hän asuu vakituisesti yhdessä suojeltavan henkilön kanssa sekä kiellon palata asuntoon. Laajennettu lähestymiskielto tulee kyseeseen, jos on perusteltua olettaa, ettei perusmuotoinen lähestymiskielto tai perheen sisäinen lähestymiskielto riitä henkilön suojelemiseksi rikoksen uhalta tai muulta häirinnältä. Tällöin lähestymiskielto koskee myös oleskelua suojeltavan henkilön vakituisen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai muun niihin verrattavan oleskelupaikan lähistöllä, joka tulee erikseen määritellä kiellossa. (LähKL 3 §)

Lähestymiskielto on mahdollista määrätä enintään vuodeksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kiellon uudistaminen on mahdollista, jolloin lähestymiskielto voi olla voimassa enintään kaksi vuotta. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan myös uudistaa, jolloin kielto määrätään enintään kolmeksi kuukaudeksi. (LähKL 7 §) Lähestymiskiellon rikkomisesta seuraa sakkorangaistus tai tuomitseminen vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi (RL 16:9a).

⁸⁹ HE 41/1998 vp, 8-9.

⁹⁰ Frände ym. 2012, 1381.

Todistajien uhkailu on myös kriminalisoitu ja se on lähestymiskiellon lisäksi yksi rikosoikeudellisista todistajansuojelukeinoista⁹¹. Todistajan uhkaamisesta on kirjoitettu enemmän alaluvussa 2.3. Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen lisäksi myös muu uhkailu on kriminalisoitu. Laittomasta uhkauksesta eli toisen uhkaamisesta rikoksella niin, että uhatun on aiheellista pelätä oman tai toisen henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (RL 25:7).

3.4 Muut keinot

Seuraavaksi esitellään muita todistajansuojelukeinoja, joihin kuuluvat muun muassa yhteystietojen luovuttamiskiellot, nimen sekä henkilötunnuksen muuttaminen, henkilön vartiointi ja ilmoitus vapautumisesta.

Yhteystietojen luovuttamiskiellot

Jokaisen henkilön on mahdollista kieltää omansa, samassa taloudessa asuvan puolisonsa tai huollossaan olevan lapsensa osoitteen ja muun yhteystiedon luovuttaminen lain väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista (661/2009) 32 §:ssä ja 34 §:n 1 momentissa säädettyihin käyttötarkoituksiin toimittamalla kieltoa koskeva ilmoitus Väestörekisterikeskukselle tai maistraatille kirjallisesti tai muulla soveltuvalla tavalla. Tiedot voidaan luovuttaa kuitenkin silloin, jos tietoja käytetään henkilön, yrityksen tai yhteisön oikeuksien tai velvollisuuksien toteuttamiseen. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 35 §) Todistaja voi siis omatoimisesti salata yhteystietonsa niitä eri rekistereistä kyseleviltä henkilöiltä⁹². Kielto koskee yhteystietojen luovuttamista asiakas- ja markkinointirekisterin päivityspalvelua ja osoite- ja yhteystietopalvelua varten⁹³.

Henkilölle, jolla on perusteltu ja ilmeinen syy olettaa, että hänen itsensä tai hänen perheensä terveys tai turvallisuus voisi joutua uhatuksi, voidaan väestötietojärjestelmään tallettaa turvakielto. Henkilön on haettava turvakieltoa itse tai laillisen edustajan välityksellä kirjallisesti tai muulla todistettavalla tavalla maistraatilta. Turvakieltoa hakevan henkilön on mahdollista ilmoittaa maistraatille yhteysosoite, joka talletetaan väestötietojärjestelmään ja jonka voi luovuttaa myös muille kuin viranomaisille. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 36 § 1 mom.)

⁹¹ HE 65/2014 vp, 6.

⁹² Jansson 2005, 47.

⁹³ HE 89/2008 vp, 99.

Turvakiellon asettamisen ehtona ovat objektiiviset edellytykset eli turvakiellon voi saada pääsääntöisesti vain poikkeuksellisissa tilanteissa, kuten todistajansuojelutilanteissa tai perheväkivaltatilanteissa. Myös ammattiryhmille, jotka joutuvat vakavan fyysisen väkivallan uhan kohteiksi työnsä takia, voidaan myöntää turvakielto. Turvakieltohakemuksessa tulee perustella selkeästi syyt kiellolle sekä esittää uhan todennäköisyys. Kirjallinen hakemus on kaikista parhain vaihtoehto hakijan oikeusturvan kannalta, mutta erittäin kiireellisissä suojelua vaativissa tilanteissa suullinen hakemus saattaa olla riittävä. Yhteysosoitteella tarkoitetaan osoitetta, josta turvakiellon tehnyt henkilö on tavoitettavissa ilman, että hänen turvatasonsa kärsii ja ilman että hänen asuinpaikkansa täsmälliset tiedot tulevat esille. Yhteysosoitteena voi olla esimerkiksi postilokero-osoite tai työpaikan osoite, joka voidaan luovuttaa kenelle tahansa, mikäli henkilö ei ole tehnyt yhteysosoitetta koskevaa luovutuskieltoa.⁹⁴

Turvakielto on ensimmäisellä kerralla voimassa enintään viisi vuotta ja jatkoa kiellolle voi hakea tämän jälkeen aina kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Turvakielto voi olla voimassa toistaiseksi, jos sille on erityinen syy. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 36 § 2 mom.) Kun turvakielto on päättymässä, rekisterihallinnon viranomaiset ilmoittavat siitä ennen määräajan umpeutumista. Turvakiellon päättämistä voi koska tahansa pyytää ja se tapahtuu kirjallisesti.⁹⁵

Turvakiellon saaneen henkilön kotikunta, asuinpaikka, osoite ja muu yhteystieto voidaan luovuttaa ainoastaan viranomaiselle, jonka oikeus näiden tietojen käsittelyyn perustuu lain tai sen nojalla säädetyn tai määrätyn tämän henkilön oikeutta tai velvollisuutta koskevan tehtävän, toimenpiteen tai toimeksiannon hoitamiseen. Mikäli henkilön omistuksessa tai hallinnassa olevan kiinteistön, rakennuksen ja huoneiston yksilöinti- ja sijaintitietoja ei voida erottaa turvakiellon kohteena olevien tietojen käsittelystä tietoja luovutettaessa, koskee turvakielto myös kyseisiä tietoja. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 36 § 3 mom.) Pääsääntöisesti asianomaiset viranomaiset saavat turvakiellon alaisia tietoja käsitellä vain tapauskohtaisesti tarpeen vaatiessa⁹⁶.

Nimen sekä henkilötunnuksen muuttaminen

Nimilain (694/1885) perusteella Suomessa etu- että sukunimen vaihtaminen on mahdollista, mitä voidaan pitää yhtenä vaihtoehtona todistajan suojelemiseksi. Sukunimen voi muuttaa esimerkiksi, jos se on perusteltua muuttuneiden olosuhteiden tai muiden erityisten seikkojen

⁹⁴ Ibid. 100-101.

⁹⁵ Ibid. 101.

⁹⁶ Ibid. 100.

takia (Nimilaki 10 §). Henkilöllä on mahdollisuus muuttaa etunimensä ilmoituksella, joka tehdään maistraatille, mikäli henkilö ei ole aikaisemmin muuttanut etunimiään (Nimilaki 32 c §). Pätevän syyn perusteella etunimi voidaan muuttaa myös muissa tapauksissa hakemuksella (Nimilaki 32 d §).

Henkilön väestötietojärjestelmään talletettu henkilötunnus voidaan muuttaa tietyin edellytyksin. Henkilötunnus voidaan muuttaa esimerkiksi, jos muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi hänen henkeen tai terveyteen kohdistuvalta ilmeiseltä ja pysyvältä uhalta (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 12 § 2 mom.). Lähtökohtaisesti henkilötunnus on aina muuttumaton ja pysyvä, joten sen muuttaminen tulee kyseeseen vain hyvin harvoissa tapauksissa ja se on poikkeuksellinen turvaamistoimi. Todistajansuojelutilanteissa saatetaan tarvita tämän säännöksen soveltamista.⁹⁷

Väestörekisterikeskus tekee päätöksen henkilötunnuksen muuttamisesta henkilön toimittaman kirjallisen hakemuksen perusteella (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 12 § 3 mom.). Väestörekisterikeskus antaa usein turvaamistoimitilanteissa poliisin arvioida henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan ilmeisyyttä ja pysyvyyttä. Henkilötunnuksen muuttamisen ongelmakohta todistajan suojelemisessa on se, että vanhan sekä uuden henkilötunnuksen yhteyttä ei pysty salaamaan väestötietojärjestelmässä, sillä vanhan henkilötunnuksen tiedot jäävät järjestelmään. Henkilö voi paljastua, jos hänestä haetaan tietoa aikaisemmin rekisteriin tallennettujen tietojen perusteella, koska kaikki henkilön tiedot siirtyvät uuden henkilötunnuksen alle.⁹⁸

Henkilön vartiointi ja ilmoitus vapautumisesta

Poliisilain (872/2011) perusteella poliisilla on mahdollisuus suojella henkilöä rikoksilta ja häiriöiltä poistamalla paikalta henkilö, joka uhkailee tai käyttäytyy uhkaavasti tai jos hänen aikaisemman käyttäytymisensä perusteella voidaan olettaa hänen syyllistyvän henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö voidaan poistaa paikalta myös silloin, jos hänen voidaan olettaa häiritsevän tai aiheuttavan välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. (Poliisilaki 2:10.1) Aikaisemman käyttäytymisen perusteella poistaminen tarkoittaa sitä, että henkilö on useasti käyttäytynyt säännöksessä tarkoitetulla tavalla lyhyen ajan sisällä ja on perusteltua olettaa hänen käyttäytyvän uudestaan samalla tavalla⁹⁹.

⁹⁷ Ibid. 73.

⁹⁸ HE 65/2014 vp, 7.

⁹⁹ HE 224/2010 vp, 79.

Mikäli henkilön paikalta poistaminen on riittämätön toimenpide eikä rikosta voi muulla tavalla estää tai vaaraa muuten poistaa, on poliisilla mahdollisuus ottaa henkilö kiinni. Henkilöä voidaan pitää kiinniotettuna niin kauan, kuin on tarpeellista edellä mainitun rikoksen, häiriön tai vaaran estämiseksi, mutta enintään 24 tuntia kiinniottamisesta. (Poliisilaki 2:10.2) Poliisilla on myös mahdollisuus suojella henkilöä tai vartioida paikkaa, jotta 1 momentissa mainittu rikos voitaisiin estää tai keskeyttää (Poliisilaki 2:10.3). Henkilön suojeleminen toteutetaan itsensä uhatuksi kokevan henkilön pyynnön perusteella ja suojelu on tarkoitettu tapahtuvan esimerkiksi niin, että suojeltava sijoitetaan paikkaan, joka on varattu suojelutoimenpiteiden toteuttamiseksi¹⁰⁰.

Tuomioistuimissa henkilöitä on mahdollista suojella turvatarkastusten avulla. Turvatarkastusten taustalla on tuomioistuimissa työskentelevien ja asioivien henkilöiden turvallisuuden takaaminen.¹⁰¹ Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa (1121/1999) määrittelee vaihtoehdot, kuinka turvatarkastuksilla voi suojella henkilöitä. Turvatarkastuksen kohteena voi olla tuomioistuimessa olevat ja sinne saapuvat henkilöt sekä heidän omaisuutensa. Turvatarkastuksen toteuttamisen laajuudesta päättää tuomioistuin tai puheenjohtaja. (Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 2 § 2 mom.) Turvatarkastusten järjestäminen ei ole tuomioistuien velvollisuus, sillä kaikissa tuomioistuimissa niiden järjestäminen ei ole tarpeellista olosuhteiden takia eikä taloudellisesti kannattavaa. Tuomioistuimissa turvatarkastukset voidaan toteuttaa siten, että henkilö kulkee metallinpaljastimen läpi.¹⁰²

Todistajaa suojelee myös vankeuslain (767/2005) säännös, joka mahdollistaa ilmoittamisen vapauttamisesta ja vankilasta poistumisesta. Asianomistajalle tai muulle henkilölle voidaan ilmoittaa vangin vapauttamisesta ja vankilasta poistumisesta. Ilmoittaminen edellyttää, että voidaan olettaa vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten perusteella vangin syyllistyvän ilmoituksen saavan henkilön tai tämän läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. (Vankeuslaki 19:4) Tämän lisäksi kanssasytetyä, joka toimii todistajana, ei yleensä sijoiteta samaan vankilaan kuin muut syytetyt. Joissakin vankiloissa on mahdollista eristää niin kutsuttu pelkäävä vanki muista vangeista.¹⁰³

4 Todistajansuojeluohjelma

Laki todistajansuojeluohjelmasta (88/2015) tuli voimaan vuoden 2015 maaliskuun alussa. Todistajansuojeluohjelma on yksi viimesijaisista keinoista todistajien suojaamiseksi.¹⁰⁴ Ennen

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Jokela 2015, 254.

¹⁰² HE 3/1999 vp, 6, 9.

¹⁰³ Jansson 2005, 49.

¹⁰⁴ Jokela 2015, 254-255.

tätä lakia ei ollut voimassa olevaa lainsäädäntöä todistajansuojeluohjelmasta. Suomessa on arvioitu ohjelman olevan käytössä vain harvoin eli suojeltavia henkilöitä olisi vuodessa vain muutama, mutta todistajansuojeluohjelma on silti tarpeellinen uudistus. Todistajansuojeluohjelma on käytössä tilanteissa, joissa henkilöön kohdistuvaa uhkaa ei voida estää muutoin, kuin sijoittamalla henkilö uhkailijoiden ulottumattomiin. Lain taustalla on perusoikeuksien turvaamisen tarve. Lailla turvataan perusoikeuksia, kuten jokaisen oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä kotirauhaan. Taustalla on myös rikosoikeudellisen vastuun toteutuminen sekä rikollisuuden torjunta.¹⁰⁵ Lakiin liittyy vahvasti etenkin perustuslain (731/1999) 22 §, jonka mukaan julkisen vallan velvoitteisiin kuuluvat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen.

Suomen todistajansuojeluohjelmaan on otettu vaikutteita muiden maiden malleista, mikä näkyy muun muassa siinä, että laissa säädetään muiden Euroopan maiden tapaan todistajansuojeluohjelman henkilöllisestä soveltamisalasta, todistajansuojeluohjelman aloittamisesta ja päättämisestä sekä toimivaltaisesta viranomaisesta. Näiden lisäksi lakiin sisältyvät säännökset tilapäisestä peitehenkilöllisyydestä, turvajärjestelmistä sekä suojeltavalle osoitetusta taloudellisesta sopeutusavustuksesta. Lainvalmistelussa on kuitenkin huomioitu suomalaisen oikeusjärjestyksen erityispiirteet kansainvälisten mallien lisäksi.¹⁰⁶

Suomessa muodostui aluksi käytäntö ja vasta sen jälkeen laki koskien todistajansuojeluohjelmaa. Myös monissa muissa maissa käytäntö on muodostunut ennen varsinaista lakia todistajansuojeluohjelmasta. Useissa Euroopan unionin maissa on käytössä todistajansuojeluohjelma tai sitä ollaan ainakin valmistelemaan. Eri maiden todistajansuojeluun liittyvät toimenpiteet ovat hyvin samanlaisia, mutta sääntelyratkaisut voivat olla erilaisia. Esimerkiksi joissakin maissa todistajansuojeluohjelmasta ei ole säädetty ollenkaan erityislakia, kuten Itävallassa. Kyseisessä maassa todistajansuojeluun sisältyvästä toiminnasta on säädetty rikoslaissa. Pidempään todistajansuojeluohjelmaa soveltaneiden maiden kokemusten mukaan laki ei saa liikaa rajata todistajansuojeluohjelman käyttötilanteita, sillä tilanteet eroavat toisistaan. Todistajansuojeluohjelman soveltamiseen kuuluvat myös olennaisesti uhka- ja toimenpidearviointi, mitkä kontrolloivat jo riittävästi lain käyttöä.¹⁰⁷

4.1 Todistajansuojeluohjelma aloittamisesta päättämiseen

Todistajansuojeluohjelmaa käytetään ensisijaisesti rikosprosessissa kuultavien henkilöiden suojelemiseksi eli myös muita kuultavia kuin ulkopuolisia todistajia, kuten asianosaisia, voidaan suojella todistajansuojeluohjelmassa. Useissa tilanteissa uhkailu kohdistuu esimerkiksi

¹⁰⁵ HE 65/2014 vp, 4.

¹⁰⁶ Ibid. 25.

¹⁰⁷ Ibid. 16.

kanssasytetyyn. Laki mahdollistaa myös muiden kuin rikosprosessissa kuultavien suojelun, jos tällaisten henkilöiden suojelemiselle on perusteltu syy. Esimerkiksi poliisin tietolähteenä käytettävän henkilön ja uhatun henkilön läheisten suojeleminen voi olla joissakin tilanteissa perusteltua. Läheisellä tarkoitetaan henkilöä, jolla on kiinteä ja läheinen suhde suojeltavaan, esimerkiksi perheenjäsenä.¹⁰⁸ Suojelussa olennaista on, onko henkilöllä hallussaan menettelyn kannalta oikeudellisesti tärkeää tietoa, ei niinkään hänen asema prosessissa¹⁰⁹.

Lain todistajansuojeluohjelmasta 2 § määrittelee todistajansuojeluohjelman aloittamisen seuraavasti:

”Todistajansuojeluohjelma voidaan aloittaa henkilön suojelemiseksi, jos henkilöön tai hänen läheiseensä kohdistuu vakava hengen tai terveyden uhka rikosasiassa kuulemisen tai muun syyn vuoksi ja uhkaa ei voida tehokkaasti torjua muilla toimenpiteillä.

Ohjelman aloittaminen edellyttää lisäksi, että 1 momentissa tarkoitettu henkilö:

- 1) on saanut selvityksen ohjelman keskeisestä sisällöstä ja tässä laissa säädetyistä ohjelman lopettamisen edellytyksistä;
- 2) on antanut kirjallisen suostumuksensa ohjelman toteuttamiseen ja siihen sisältyviin toimenpiteisiin;
- 3) on antanut selvityksen todistajansuojeluohjelman toteuttamiseen vaikuttavista henkilökohtaisista olosuhteistaan ja oikeudellisista velvoitteistaan; ja
- 4) arvioidaan soveltuvaksi ohjelmaan.”

Todistajansuojeluohjelman aloittamiseen tarvitaan aina painavat perusteet, sillä sen aloittamiseen liittyy suuri elämänmuutos. Todistajansuojeluohjelmaa ei voida aloittaa, jos henkilöä voidaan suojella jollakin muulla tavalla, esimerkiksi yhteystietojen salaamisella. Ohjelman aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin kuuluu arviointi siitä, onko muita keinoja henkilön suojelemiseksi vakavalta hengen tai terveyden uhalta¹¹⁰.

¹⁰⁸ Ibid. 25

¹⁰⁹ United Nations 2008, 19.

¹¹⁰ Todistajansuojeluohjelma on äärimmäinen keino suojella rikosprosessin todistajaa 2014.

Suojeltavan täytyy olla todistajansuojeluohjelmaa aloitettaessa vapaaehtoisesti todistajan-suojeluohjelmassa mukana ja soveltuva ohjelmaan. Suojeltavan tulee ymmärtää ohjelman käytännön edellytykset. Erityisen tärkeää on, että suojeltava henkilö sitoutuu uuteen elämäntapaan sekä oman turvallisuutensa huomioimiseen. Uuteen elämäntapaan kuuluu valtaosassa tapauksista muun muassa uusi asuinpaikka, työ sekä yhteydenpidon rajoittaminen, etteivät uhkailijat pystyisi löytämään suojeltavaa. Nämä edellytykset suojeltavan tulee käsittää, jotta ohjelma voidaan aloittaa. Mahdollisen suojeltavan henkilön tulee kertoa arvioinnin tekeväille keskusrikospoliisille muun muassa vireillä olevista oikeusprosesseistaan, jos hänellä on niitä vireillä. Hänen tulee kertoa myös henkilökohtaisista olosuhteistaan, joilla tarkoitetaan esimerkiksi tietoja terveydentilasta, elatusvelvollisuudesta ja työhistoriasta. Todistajansuojeluohjelma on mahdollista aloittaa heti, kun myönteinen aloittamispäätös on annettu, joten se voidaan aloittaa rikosprosessissa jopa ennen esitutkintaa.¹¹¹ Aineellisen totuuden selvittämisen kannalta tärkeintä on estää epäillyn todistajaan kohdistama uhka esitutkinnan lopun ja oikeuskäsittelyn päättymisen väliin sijoittuvalta ajalta¹¹².

Todistajansuojeluohjelman keskeiset toimenpiteet kirjataan henkilökohtaiseen suojelusuunnitelmaan, jonka poliisi on laatinut yhdessä suojeltavan kanssa. Suojelusuunnitelma sisältää myös tiedon, kuinka suojeltava voi vaikuttaa myönteisesti oman turvallisuutensa ylläpitämiseen. Lisäksi oikeudellisten velvoitteiden toteutumisen takia järjestettävästä tavoitettavuudesta on sovittu suojelusuunnitelmassa. Suunnitelmasta täytyy tulla myös esille, että suojeltavalle on kerrottu 2 §:ssä tarkoitetut tarvittavat tiedot ja että hän on antanut kirjallisen suostumuksen ohjelman toteuttamiseksi. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 4 §)

Suojeltavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan torjuntaan käytettäviä toimenpiteitä ovat esimerkiksi suojeltavan sijoittaminen toiselle paikkakunnalle, turvalaitteiden sijoittaminen suojeltavan kotiin, uuden asunnon järjestäminen sekä turvallisuutta koskeva neuvonta (Laki todistajansuojeluohjelmasta 4.2). Toimenpiteet eivät saa tuottaa suojeltavalle perusteetonta etua. Myöskään oikeuden menetyksiä ei saa seurata suojeltavalle todistajansuojeluohjelmassa olemisen takia.¹¹³

Laissa on säädetty suojeltavan asunnon ja sen lähiympäristön valvomisesta, joka on mahdollista kameran tai muun teknisen laitteen avulla, jos valvominen on välttämätöntä henkilön terveyteen tai henkeen kohdistuvan uhan estämiseksi. Valvonnasta ei ole pakko ilmoittaa, mutta joissakin tapauksissa kameravalvonnasta ilmoittaminen esimerkiksi tarroilla voi lisätä turvallisuutta. Olennaista on, että todistajansuojeluohjelman puitteissa kerättyä materiaalia

¹¹¹ HE 65/2014 vp, 26, 33-34.

¹¹² Lardot & Calin 2012.

¹¹³ HE 65/2014 vp, 26, 33-34.

ei saa käyttää muissa tapauksissa kuin todistajansuojeluohjelman toteuttamisessa. Useimpien suojeleminen edellyttää uuden asuinpaikan ja peitehenkilöllisyyden järjestämistä¹¹⁴.

Poliisilla on mahdollisuus tehdä harhaanjohtavia, toista henkilöllisyyttä tukevia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä ja asiakirjoja. Rekisterimerkintöjen tekeminen ja asiakirjojen laatiminen edellyttävät, että toimenpide on välttämätön todistajansuojeluohjelman ja sitä toteuttavan poliisimiehen suojaamiseksi. Poliisiin tulee pitää luetteloa tehdyistä merkinnöistä ja laadituista asiakirjoista sekä huolehtia merkintöjen oikaisemisesta, kun ne eivät ole enää välttämättömiä todistajan suojelemiseksi. Suojeltavan on tämän lisäksi palautettava poliisiin laatimat harhauttavat asiakirjat poliisille, kun niitä ei enää tarvita suojelemaan. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 5 §) Peitehenkilöllisyys on tilapäinen keino eli suojeltavan oikea henkilöllisyys pysyy voimassa, jotta hän voi todistajansuojeluohjelman päätyttyä alkaa käyttää taas oikeaa henkilöllisyyttään. Suojeltavan henkilön oikea henkilöllisyys on todistajansuojeluohjelmaa toteutettaessa vain poliisin tiedossa, joten suojeltavan henkilön varsinainen henkilöllisyys ei voi paljastua.¹¹⁵

Suojeltavan on mahdollista saada taloudellista avustusta eli sopeutumisavustusta, joka maksetaan valtion varoista, mikäli suojeltava ei voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätöiminnällä tai muulla tavalla esimerkiksi sosiaaliturvaetuuksiin tukeutuen ilman, että hän vaarantaa turvallisuutensa (Laki todistajansuojeluohjelmasta 7 §). Avustusta ei makseta enää tilanteessa, jossa suojeltavalla on mahdollisuus hankkia toimeentulonsa itse tai sosiaaliturvajärjestelmän avulla Suomessa tai ulkomailla¹¹⁶.

Lain todistajansuojeluohjelmasta 3 § määrittelee todistajansuojeluohjelman päättymisen seuraavasti:

”Todistajansuojeluohjelma päätetään suojeltavan pyynnöstä tai jos sen jatkuminen on ilmeisen tarpeetonta.

Ohjelma voidaan päättää myös, jos suojeltava omalla käyttäytymisellään osoittaa piittaamattomuutta omasta turvallisuudestaan tai jos suojeltava on laiminlyönyt 2 §:n 2 momentin 3 kohdassa säädetyt tiedonantovelvollisuutensa olennaisella tavalla antamalla tietoisesti vääriä tai harhaanjohtavia tietoja ohjelman kannalta merkityksellisestä seikasta.

¹¹⁴ Ibid. 26, 4.

¹¹⁵ Ibid. 27.

¹¹⁶ Ibid.

Suojeltavalle voidaan antaa kirjallinen varoitus ennen ohjelman päättämistä 2 momentin perusteella. Suojeltavalle on ilmoitettava, että varoituksen noudattamatta jättäminen voi johtaa ohjelman päättämiseen.”

Todistajansuojeluohjelma päätetään ilman harkintaa, jos sen jatkaminen ei ole enää tarpeellista tai jos suojeltava pyytää ohjelman päättämistä. Tapauskohtainen harkinta ja varoituksen antaminen liittyvät tilanteisiin, joissa suojeltava ei ota huomioon omaa turvallisuuttaan riittävästi tai hän on antanut virheellisiä tietoja seikoista, jotka ovat tärkeitä todistajansuojeluohjelman kannalta. Vähäisesti virheelliset tiedot eivät johda ohjelman päättämiseen, mutta olennaisesti virheelliset tiedot johtavat, jos ne ovat sellaisia, ettei ohjelmaa olisi edes aloitettu, mikäli ne olisivat olleet jo alussa poliisin tiedossa¹¹⁷.

4.2 Todistajansuojeluohjelman tavoite ja tarkoitus

Todistajansuojeluohjelman yksi tavoitteista on parantaa mahdollisuuksia saada oikeudenkäynnissä tarvittava näyttö. Näytön monipuolisuus auttaa asian selvittämistä sekä tuomioissa ai-neellisesti oikeaan lopputulokseen pääsemistä. Todistajansuojeluohjelma varmistaa, että kuultava todistaa asiassa, eikä jätä todistamatta pelon takia. Todistajansuojeluohjelma myös estää todistajan ja hänen läheistensä joutumisen vakavaan hengen tai terveyden vaaraan oikeudenkäynnissä kuulemisen takia. Esitys todistajansuojeluohjelmasta oli laadittu osaksi Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelman mukaisia toimenpiteitä järjestäytyneitä rikollisuutta vastaan.¹¹⁸

Kansainvälisesti eri maissa todistajansuojeluohjelmia toteutetaan, sillä todistajat ovat avain-tekijöitä järjestäytyneiden rikollisryhmien purkamisessa. Uhkailun kohteena olevat henkilöt voivat kokea muun muassa fyysistä, henkistä ja taloudellista vahinkoa. Todistajansuojeluohjelmaa käytetään, kun henkilön tai hänen läheisensä terveys on uhattuna, hänen terveyttään on vahingoitettu tai kun vammojen tuottaminen tai uhkailu kohdistuu henkeen.¹¹⁹ Euroopan unionissa sekä kansainvälisellä tasolla todistajansuojeluohjelmaa pidetään tärkeänä vaihtoehtona todistajan suojelemiseksi muiden todistajansuojeluun käytettävien keinojen lisänä. Euroopan unionilla ei ole kuitenkaan velvoittavaa sääntelyä, jonka mukaan valtioiden tulisi ottaa käyttöön todistajansuojeluohjelma. Tällaista sääntelyä ei ole myöskään kansainvälisellä tasolla. Kansainvälisellä tasolla sekä Euroopan unionissa on sen sijaan suositusluonteisia ja

¹¹⁷ Ibid. 26.

¹¹⁸ Ibid. 4, 25.

¹¹⁹ Victim Assistance and Witness Protection 2016.

tulkinnanvaraisia todistajansuojeluohjelmaa koskevia säädöksiä, kuten Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus ja yleisellä tasolla Euroopan ihmisoikeussopimus.¹²⁰

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan tehtävänä on suojata jokaisen oikeutta elämään. Artikla velvoittaa valtion suojelemaan elämää. Viranomaisten täytyy huolehtia, että uhkajaan kohdistetaan rikosoikeudellisia seuraamuksia teostaan. Viranomaisten tulee myös varmistaa toimenpiteillään hengenvaarassa olevan henkilön turvallisuus. Henkirikokselta suojaaminen voi edellyttää tosiasiallisia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä viranomaisilta.¹²¹

4.3 Todistajansuojeluohjelman tarve

Suomessa järjestäytynyt rikollisuus on todistajansuojeluohjelman tarpeen taustalla. Usein suojelua tarvitsee henkilö, joka itsekin on rikollisryhmän jäsen tai kuuluu rikollisryhmän vaikutuspiiriin ja pyrkii eroon rikollisesta elämäntavasta ja rikollisryhmästä. Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan vain harvoin rikollisjärjestöjen ulkopuolisten henkilöiden suojelemiseen. Järjestäytyneissä rikollisryhmissä arvataan usein, kuka on kertonut viranomaiselle sisäpiiriin kuuluvaa tietoa. Tällöin todistajansuojeluohjelmalle on käyttöä, sillä muut keinot todistajan suojelemiseksi eivät usein ole riittäviä.¹²²

Järjestäytyneestä rikollisuudesta käsitteenä on alettu puhumaan Suomen rikosoikeudessa 1970-luvulla¹²³. Suomessa rikollisryhmien lukumäärä on kasvanut huomattavasti 2000-luvulla¹²⁴. Suomen rikosoikeudellisen lainsäädännön mukaan järjestäytynyt rikollisryhmä on tietyn ajan koossa pysyvä ja selvärakenteinen yhteenliittymä, jossa on vähintään kolme henkilöä jäsenenä, jotka toimivat yhdessä tehdäkseen rikoksia. Tällaisen yhteenliittymän rikoksista on säädetty vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Rikollisjärjestöön kuulumista ei ole kriminalisoitu Suomessa eikä Suomessa ole tällä hetkellä erillistä lainsäädäntöä, jolla torjuttaisiin järjestäytyntä rikollisuutta. Kuitenkin järjestäytyneen rikollisryhmän nimissä tehty rikos on yksi rangaistuksen koventamisperuste.¹²⁵

Suomessa esiintyvä järjestäytynyt rikollisuus on useimmiten kotimaista, mutta useat järjestäytyneet rikollisryhmät toimivat yhteistyössä muissa maissa toimivien rikollisryhmien kanssa. Etenkin Venäjän ja Baltian alueilla toimivien rikollisryhmien kanssa suomalaisilla rikollisryh-

¹²⁰ HE 65/2014 vp, 11-12.

¹²¹ Ibid. 11.

¹²² Ibid. 23-24.

¹²³ Palo 2010, 24.

¹²⁴ Petrell & Houtsonen 2015, 100.

¹²⁵ Järjestäytynyt rikollisuus 2016.

millä on yhteyksiä. Suomessa esiintyvä järjestäytynyt rikollisuus on kansainvälistynyt viime aikoina. Suomessa järjestäytyntä rikollisuutta esiintyy muun muassa huumausainerikollisuudessa sekä rakennus-, siivous- ja ravintola-alojen yritystoiminnassa. Usein rikollisryhmien tavoitteena on myös vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin.¹²⁶

EU:n neuvoston mukaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen yhdistetään usein väkivalta ja rahanpesu. Rikollisryhmät voivat olla joko hierarkkisesti tai verkostomaisesti järjestäytyneitä ja tavoitteena ryhmällä on kasvattaa jäseniensä taloudellista voittoa tai valtaa rikollisen toiminnan avulla. Joissakin tilanteissa ryhmän toiminta voi näyttää lailliselta. Järjestäytyneitä rikollisryhmiä on enemmän kuin noin kymmenen vuotta sitten poliisin tietojen perusteella ja huumausaine-, omaisuus- sekä talousrikollisuus ovat suosituimpia toimialoja järjestäytyneen rikollisuuden parissa tänä päivänä.¹²⁷ Järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan voi tyypillisesti kuulua myös rahanväärenys, luvattomat aseet ja tavarat¹²⁸.

Jotkut rikollisryhmistä kuuluvat moottoripyöräjengeihin, jotka täyttävät järjestäytyneen rikollisuuden tunnusmerkit. Rikolliset moottoripyöräjengit kokevat, että ne kuuluvat järjestäytyneen yhteiskunnan sääntöjen ulkopuolella ja useat niistä käyttävät 1 % -merkintää tunnukseensa. Rikollisista moottoripyöräjengeistä käytetään myös nimiä prosenttijengit ja liivijengit. Moottoripyöräjengit ovat levinneet liikkuvuuden lisääntymisen myötä Itämeren alueeseen kuuluvissa maissa. Suomessa jengeillä on toimintaa tai alaosastot jokaisessa Suomen isossa kaupungissa.¹²⁹

Ammattimaisilla rikollisryhmillä on kansainvälisesti tapana tuottaa vahinkoa rikollisryhmästä eroon pyrkivälle tai eroon päässeelle jäsenelle. Joissakin tilanteissa rikollisryhmä tappaa entisen jäsenensä. Järjestäytyneen rikollisuuden torjumisessa auttaa, jos jonkin rikollisryhmän jäsen haluaa erota rikollisryhmästään ja toimia todistajana, sillä entisellä jäsenellä on tiedossaan ryhmän toimintatavat sekä hierarkia. Todistajansuojeluohjelman puitteissa tällaisen todistajan suojelu on mahdollista.¹³⁰

Ratkaisussa KKO:2004:119 käsitellään tapausta, jossa rikollisjärjestön jäsen halusi erota järjestöstä. Kyseisessä tapauksessa ammattirikollisten muodostaman kerhon jäsen tapettiin, sillä

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 2013, 4-5.

¹²⁸ Organized crime 2017.

¹²⁹ Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta 2013, 5.

¹³⁰ Jansson 2005, 53.

hän ei ollut menetellyt kerhon johtajan ohjeiden mukaisesti eikä ollut muun muassa suorittanut hänelle määrättyä tappamistehtävää. Kerhon johtaja oli arvovaltansa ja asemansa sekä järjestäytyneen rikollisryhmän yhtenäisyyden säilyttämisen vuoksi tappanut rikollisjärjestöstä eroon pyrkivän jäsenen otsaan ampumalla ja syyllistynyt menettelynsä johdosta murhaan.¹³¹

Jos rikollisjärjestön johtajan tappama kerhon jäsen olisi ollut halukas toimimaan tapauksessa poliisin kanssa yhteistyössä ja mahdollisesti todistajana, olisi tapauksessa ollut hyödyllistä käyttää todistajansuojeluohjelmaa. Laki ei kyseisen tapauksen aikaan ollut vielä olemassa, joten poliisilla ei olisi ollut silloin mahdollisuuksia suojella todistajaa niin laajasti.

Vaikka järjestäytynyt rikollisuus liittyisi rikosasiaan, ei todistajansuojeluohjelmaa välttämättä tarvita todistajan suojelemiseen. Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan kaikkein vakavimmissa uhkailutilanteissa. Tällaisissa tapauksissa henkeen tai terveyteen kohdistuva uhka on jatkuva ja uhkaajaa on mahdotonta yksilöidä. Voi olla myös tilanteita, joissa on arvioitu, ettei uhkaa ylläpitävä taho välittäisi lain mukaisista seuraamuksista, joten on perustellumpaa aloittaa todistajansuojeluohjelma uhkailtavan henkilön suojelemiseksi kuin antaa uhkailun tapahtua ja antaa uhkailijalle siitä seuraamus.¹³²

Todistajansuojeluohjelmaa koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta pyydettiin vuonna 2013 lausunnot 18 eri taholta ja lausuntoja annettiin 17. Pääsääntöisesti kaikki tahot, jotka antoivat lausunnon, olivat sitä mieltä, että laki olisi tarpeellinen.¹³³ Perustuslakivaliokunnan näkökulmasta todistajansuojeluohjelmalle on hyväksyttävä peruste perusoikeusjärjestelmän kannalta sekä yhteiskunnallinen tarve. Perustuslakivaliokunta otti lausunnossaan esille muun muassa sen, ettei suojelusuunnitelmasta tehdä erillistä päätöstä, vaan poliisi vain päättää suojeluun käytettävistä toimenpiteistä ja muun muassa tämän takia perustuslakivaliokunnan mielestä suojelusuunnitelmasta ei ole tarkasti säännelty laissa.¹³⁴

Myös Suomen Asianajajaliitto piti tarpeellisena todistajansuojeluohjelmaa koskevan lain säätämistä. Asianajajaliitto pohti lausumassaan sitä, miten viranomaisen päätöksentekoa kontrolloidaan todistajansuojeluohjelmaa toteutettaessa. Liiton mukaan todistajansuojeluohjelman edellytyksiä sekä keinoja on laissa käsitelty todella suppeasti, mikä on kyseenalaista. Asianajajaliitto piti myös pulmallisena sitä, että todistajansuojeluohjelman aloittamiseen liittyvä päätöksenteko on keskitetty keskusrikospoliisille ilman tuomioistuinkontrollia tai valitusmah-

¹³¹ KKO:2004:119.

¹³² HE 65/2014 vp, 4-5.

¹³³ Ibid. 30.

¹³⁴ PeVL 33/2014 vp, 2-3.

dollisuutta, jolloin päätöksentekijällä on liikaa harkintavaltaa eikä lain soveltamisen kontrolloitavuus ole tarpeeksi hyvä. Asianajajaliitto korosti lausumassaan myös sitä, ettei todistajansuojeluohjelman soveltaminen saa missään tilanteessa vaarantaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.¹³⁵

Rikosuhripäivystys nosti esille lausunnossaan lain tärkeyden, sillä lain avulla on mahdollista turvata tärkeää ihmisoikeutta. Rikosuhripäivystyksen mukaan lain keskeisimmän tarkoituksen täytyy perustua henkilöiden suojeluun eikä rikosten ratkaisemiseen tai estämiseen. Rikosuhripäivystyksen mukaan Suomi on aloittanut myöhään todistajansuojeluohjelman käyttöön ottamista koskevan harkinnan, sillä Euroopan unionissa sekä kansainvälisesti todistajansuojeluohjelmaa pidetään tärkeänä keinona suojella todistajia. Rikosuhripäivystys mainitsi lausunnossaan, että todistajansuojeluohjelma voi osoittautua tarpeelliseksi ihmiskaupparikoksissa.¹³⁶

4.4 Eri viranomaisten roolit todistajansuojeluohjelmassa

Todistajansuojeluohjelmaa koskevasta päätöksenteosta vastaa keskusrikospoliisi. Todistajansuojeluohjelman aloittamisesta ja päättämisestä päätöksen tekee keskusrikospoliisin päällikkö. Keskusrikospoliisin päällikkö päättää myös lain todistajansuojeluohjelmasta 5 §:ssä tarkoitettujen toimenpiteiden eli harhaan johtavien rekisterimerkintöjen ja asiakirjojen käyttämisestä. Poliisimies, joka kuuluu keskusrikospoliisiin todistajansuojeluohjelmasta vastaavaan päällystöön päättää lain todistajansuojeluohjelmasta 3 §:n 3 momentissa sekä 4 ja 6-8 §:ssä osoitettujen toimenpiteiden käyttämisestä. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 12 §)

Keskusrikospoliisi vastaa päätöksenteosta, koska sillä on tarvittavaa erityisasiantuntemusta uhka- ja riskiarvioinnin osa-alueilta¹³⁷. YK eli Yhdistyneet kansakunnat on laatinut kansainvälisiä ohjeistuksia liittyen todistajansuojeluohjelmaan. Ohjeistuksien mukaan ohjelmaa toteuttavien virkamiesten valintaan tulee kiinnittää huomiota. Virkamiehille asetetut vaatimukset koostuvat ammattitaitoon sekä mielenterveyteen liittyvistä asioista.¹³⁸

Keskusrikospoliisin suorittamassa todistajansuojeluohjelman aloittamisesta koskevassa arvioinnissa täytyy ottaa huomioon tosiseikat eikä ainoastaan uhkailtavan henkilön tuntemukset. Tässä arvioinnissa keskusrikospoliisin tulee usein pyytää muiden viranomaisten, esimerkiksi

¹³⁵ Lausunto HE:stä laiksi todistajansuojeluohjelmasta Dnro 45/2013.

¹³⁶ Rikosuhripäivystyksen lausunto hallituksen esityksestä laiksi todistajansuojeluohjelmasta 2014, 1.

¹³⁷ HE 65/2014 vp, 43.

¹³⁸ United Nations 2008, 47-48.

syöttäjän arviota uhkailtavan henkilön kuulemisen merkityksestä uhkaavien henkilöiden rikos-oikeudellisen vastuun toteutumiseen tai asiantuntijoiden näkemyksiä.¹³⁹ Asiantuntijoiden näkemyksiä tarvitaan muun muassa suojeltavan psyykkisestä selviytymiskyvystä¹⁴⁰.

Keskusrikospoliisin vastuulla on myös varmistaa, että uhkatilanteesta pysytään ajan tasalla ja tapahtuviin muutoksiin pystytään vastaamaan sekä mahdollisesti muuttamaan toimenpiteitä muutosten takia. Keskusrikospoliisi on taho, joka pitää huolta myös siitä, ettei suojeltavan uusi asuinpaikka ja peitehenkilöllisyys paljastu ulkopuolisille tilanteissa, joissa suojeltavan tarvitsee olla yhteydessä esimerkiksi mahdolliseen edustajaansa. Suosituksen mukaan suojeltavaa henkilöä tavattaessa tulisi olla aina kaksi rikoskonstaapelia paikan päällä. Todistajansuojeluohjelma on riippumaton rikosprosessista, joten ne viranomaiset, jotka toteuttavat todistajansuojeluohjelmaa, eivät osallistu samaan aikaan vireillä olevaan rikosprosessiin, johon kuuluu suojeltava.¹⁴¹

Yksittäisellä henkilöllä ei ole pääsääntöisesti mahdollisuutta hakea todistajansuojeluohjelmaan, sillä menettely on viranomaisaloitteinen. Aloite tulee keskusrikospoliisille joltakin toiselta viranomaiselta, esimerkiksi esitutkintaviranomaiselta virka-apupyynnön muodossa.¹⁴² Lain todistajansuojeluohjelmasta 9 §:ssä määritellään virka-apun antamisesta ja sen mukaan viranomaisen tulee antaa poliisille maksutta virka-apua, jotta laissa säädetty tehtävä on mahdollista suorittaa. Poliisi voi määrätä ilmaisukiellon todistajansuojeluohjelmassa avustaneelle, etteivät todistajansuojeluohjelmaan liittyvät tiedot leviä (Laki todistajansuojeluohjelmasta 8 §).

Paikallispoliisin täytyy joissakin tapauksissa pitää toimintavalmiutta yllä, sillä kiireellisyyttä vaativissa suojeltavan henkilön turvaamistoimenpiteissä paikallispoliisi voi nopeammin reagoida tilanteeseen kuin keskusrikospoliisi. Toisaalta kaikki tapaukset eivät edellytä, että suojeltavan sijoittamisesta tiedotetaan myös paikallispoliisille. Myös sosiaali- ja terveysturvaviranomaiset saattavat osallistua todistajansuojeluohjelman toteuttamiseen, mikäli sille on tarve esimerkiksi sen takia, ettei suojeltavalle koituisi oikeudenmenetystä todistajansuojeluohjelmassa olemisen takia. On arvioitu, etteivät muihin viranomaisiin kuin keskusrikospoliisiin kohdistuvat vaikutukset ole suuria.¹⁴³ Keskusrikospoliisi on sisäministeriön lausuntoyhteenvedon perusteella lausunnossaan ehdottanut, että todistajansuojeluohjelmaan liittyviä päätöksiä

¹³⁹ HE 65/2014 vp, 43.

¹⁴⁰ Rikosuhripäivystyksen lausunto hallituksen esityksestä laiksi todistajansuojeluohjelmasta 2014, 2.

¹⁴¹ HE 65/2014 vp, 28, 31.

¹⁴² Ibid. 31.

¹⁴³ Ibid. 28.

voisi tehdä myös muu virkamies, jonka keskusrikospoliisi on määrännyt tehtävään kuin keskusrikospoliisiin todistajansuojeluohjelmasta vastaava päällystään kuuluva esimies.¹⁴⁴ Tämä ei ole kuitenkaan laissa toteutunut.

Lain todistajansuojeluohjelmasta noudattamista valvoo poliisihallitus, jolle keskusrikospoliisiin tulee antaa joka vuosi kertomus kyseisen lain nojalla tehdyistä päätöksistä sekä toimenpiteistä. Sisäministeriön täytyy antaa vuosittain kertomus eduskunnan oikeusasiamiehelle lain nojalla tehdyistä päätöksistä ja toimenpiteistä. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 14 §) Toiminnan lainmukaisuuden valvontaa edesauttaa se, että näillä tahoilla on velvollisuus raportoida vuosittain tekemisistään. Raportoinnin ansiosta lain vaikutusten seuraaminen on myös mahdollista.¹⁴⁵

Lain todistajansuojeluohjelmasta mukaiseen todistajansuojeluohjelman päättymistä koskevaan päätökseen voi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään, mutta muihin lain todistajansuojeluohjelmasta nojalla tehtyihin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla (Laki todistajansuojeluohjelmasta 15 §). Päätös todistajansuojeluohjelman aloittamisesta ei ole hallintopäätös, josta voisi valittaa, koska keskusrikospoliisi harkitsee tarkasti, onko todistajansuojeluohjelman aloittaminen tarpeellista, mikä kontrolloi ohjelman aloittamiseen liittyviä päätöksiä. Todistajansuojeluohjelmaa käytettäessä sovelletaan mahdollisuuksien mukaan hyvän hallinnon periaatteita ja toimenpiteet suunnitellaan keskusrikospoliisin asiantuntemuksella ja suojelusuunnitelman laatimiseen osallistuu myös suojeltava.¹⁴⁶

Lain todistajansuojeluohjelmasta aiheuttamiin taloudellisiin kustannuksiin vaikuttavat muun muassa suojeltavien henkilöiden määrä sekä tapausten työmäärä. Yhden suojeltavan kustannukset ovat noin 15 000-25 000 euroa vuodessa. Suojeltavan suojelemiskustannuksiin vaikuttavat uhan vakavuus, uhkaaja, suojeltava henkilö sekä tarvittavat suojelutoimenpiteet. Ohjelman alku on useimmiten aktiivisin vaihe todistajansuojeluohjelmassa, jolloin kustannuksia syntyy eniten.¹⁴⁷

5 Todistajansuojeluohjelman soveltaminen

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen, jota varten on toteutettu kaksi puolistrukturua haastattelua. Laadullinen tutkimus sopii menetelmäksi tähän tutkimukseen, sillä aiheesta ei ole vielä tehty monipuolista tutkimustyötä ja aihetta tutkimalla saadaan ilmiöstä

¹⁴⁴ Immonen 2014, 5.

¹⁴⁵ HE 65/2014 vp, 43.

¹⁴⁶ Ibid. 27.

¹⁴⁷ Ibid. 27-28.

syvällinen kuva. Todistajansuojeluohjelmasta ei ole myöskään kattavasti teoriaa, joten ai-
hetta käsittelemällä laadullisen tutkimuksen keinoin voidaan ymmärtää paremmin uuden lain
merkitys.

Puolistrukturoiduissa haastatteluissa on haastateltu keskusrikospoliisissa toimivaa asiantunti-
jaa sekä asianajaja Antti Pulkista (OTK, VT). Pulkkinen on osakkaana Inventio Asianajotoi-
misto Oy:ssä. Puolistrukturoidut haastattelut tarkoittavat sitä, että ne pohjautuvat teoreetti-
seen viitekehykseen ja haastattelukysymyksiä on käytetty avoimia kysymyksiä. Haastattelui-
den teemana oli selvittää todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta Suomessa ja selvittää
mahdollisia lain ristiriitaisuuksia muihin sääntöihin ja sääntelyyn verrattuna. Haastattelut pe-
rustuivat valmiiksi tehtyihin haastattelukysymyksiin (liite 1 ja liite 2), jotka poikkesivat kui-
tenkin hieman toisistaan. Salassapitosyistä kaikkiin käytäntöä koskeviin kysymyksiin ei ollut
mahdollista saada vastauksia.

Työssä haastateltiin kyseisiä tahoja, sillä keskusrikospoliisi vastaa todistajansuojeluohjelman
soveltamisesta ja voitiin olettaa sillä olevan ohjelman käyttämisestä eniten tietoa. Pulkkinen
puolestaan on kirjoittanut Suomen Asianajajaliiton lausunnon hallituksen esityksestä laiksi to-
distajansuojeluohjelmasta ja sen johdosta perehtynyt aiheeseen. Pulkkinen ei ole kuitenkaan
vastannut kysymyksiin Suomen Asianajajaliiton puolesta, vaan oman näkemyksensä perus-
teella. Haastattelujen avulla pyrittiin saamaan vastauksia työn keskeisimpään tutkimusongel-
maan eli siihen, onko todistajansuojeluohjelma tarpeellinen Suomessa. Tämän takia on tär-
keää, että työssä tulevat esille erilaisten tahojen näkemykset aiheesta. Haastattelujen avulla
pyrittiin myös selvittämään, minkälaisissa tilanteissa lakia voidaan soveltaa.

Haastateltavilta kysyttiin todistajansuojeluohjelman tarpeellisuudesta, rikosten yhteydessä
tapahtuvasta uhkailusta, todistajansuojeluohjelman hyödyistä ja ongelmakohdista. Tämän li-
säksi keskusrikospoliisilta kysyttiin kysymyksiä lain soveltamisesta käytännössä, joihin ei ollut
mahdollista saada yksityiskohtaisia vastauksia salassapitosyistä. Pulkkiselta puolestaan kysyt-
tiin näkemyksiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja todistajansuojeluohjelman suhteesta.

Keskusrikospoliisin asiantuntija kertoo todistajansuojeluohjelman olevan tarpeellinen keskus-
rikospoliisin näkökulmasta, sillä ohjelma edesauttaa näytön hankkimista sekä rikosvastuun to-
teuttamista, kun sellaisten henkilöiden suojele, jotka todistavat järjestäytyneen tai muun ri-
kollisuuden rikosasioissa on mahdollista. Hän nostaa esille myös Suomea sitovat kansainväliset
sopimukset, jotka edellyttävät Suomen viranomaisilla olevan käytössään riittäviä keinoja suo-
jata uhattuja kansalaisiaan.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Keskusrikospoliisi 2016.

Keskusrikospoliisin eli KRP:n mukaan todistajansuojeluohjelman tarve ilmenee useimmiten järjestäytyneeseen tai muuhun vakavaan rikollisuuteen kytkeytyvissä rikosasioissa. Todistajansuojeluohjelman aloittamisessa todistelun merkityksellä rikosasiassa ei oikeastaan ole merkitystä, vaan sillä millainen uhka henkilöön kohdistuu. Todistelun merkityksellä saattaa kuitenkin olla vaikutus uhan vakavuuteen. Todistaja on mahdollista laittaa todistajansuojeluohjelmaan ja aloittaa ohjelmaan kuuluvat toimenpiteet, kun uhka on riittävän vakava.¹⁴⁹

KRP korostaa, ettei todistajansuojelua lupaamalla voida vaikuttaa todistajan kertomuksen sisältöön. KRP:n mukaan ei myöskään voida päätellä, että todistajansuojeluohjelmassa oleva todistaja kutsuttaisiin yleensä rikosasian pääkäsittelyyn todistamaan, vaikka uhka tyyppitapauksessa perustuu juuri siihen, että henkilö todistaa suullisessa ja välittömässä rikosprosessissa. Todistajansuojeluohjelman hyödyt perustuvat KRP:n mukaan siihen, että todistajansuojeluohjelmaa käyttämällä on mahdollista edesauttaa aineellisen totuuden selvittämistä vakavimmissa rikostapauksissa. Uhatuille henkilöille on mahdollista tarjota riittävä suoja myös muissa tapauksissa. KRP:sta kerrotaan, että uusi laki on koettu tarpeelliseksi sekä toimivaksi eikä erityisiä ongelmakohtia ole tullut esille.¹⁵⁰

Pulkkinen puolestaan toteaa lain olevan periaatteellisesti tärkeä, mutta arvelee käytännön merkityksen jäävän vähäiseksi asianajajien toiminnassa, sillä hänen mukaansa lain soveltamisen voidaan olettaa jäävän melko vähäiseksi Suomen kokoisessa maassa eikä lakia sovellettaessa asianajajat ole toiminnan keskiössä. Hän viittaa myös Suomen Asianajajaliiton antamaan lausuntoon hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.¹⁵¹ Suomen Asianajajaliiton lausuntoa on esitelty alaluvussa 4.3.

Pulkkinen kertoo, että todistajansuojeluohjelman vaikutuksia syytetyn puolustukseen on vaikea tällä hetkellä arvioida, sillä hänen käsityksensä mukaan todistajansuojeluohjelmasta ei ole vielä käytäntöä. Hän kuitenkin ottaa esille Asianajajaliiton lausunnon, jossa liitto on painottanut, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset täytyy aina turvata oikeudenkäynnissä.¹⁵²

Pulkkisen mukaan Suomessa uhkailua esiintyy tyypillisesti järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän rikollisuuden yhteydessä, kuten huumausainerikollisuudessa. Hänen mielestään todis-

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Pulkkinen 2016.

¹⁵² Ibid.

tajansuojeluohjelman vaikutuksista uhkailuun voitaneen todeta, että ohjelma tarjoaa vakavimmissa tapauksissa periaatteessa mahdollisuuden todistajan suojelemiseksi. Tämä on Pulkkinen mukaan myös todistajansuojeluohjelman hyöty, että kaikissa vakavimmissa tapauksissa todistajaa on mahdollista suojella. Todistajansuojeluohjelman ongelmakohtaksi Pulkkinen nimittää sen, että Suomen kokoisessa maassa todistajan suojeleminen voi osoittautua käytännössä vaikeaksi, sillä todistajan sijoittaminen uhkailijoiden ulottumattomiin eli niin sanotusti heiltä piiloon ei onnistu niin helposti kuin suuressa maassa.¹⁵³

Haastattelujen perusteella voidaan päätellä, että molempien tahojen mielestä todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan Suomessa. Haastateltavien näkemykset tapauksista, joihin todistajansuojeluohjelmaa todennäköisimmin tarvitaan, ovat samansuuntaiset. Keskusrikospoliisin haastattelun perusteella ei voida vetää johtopäätöksiä siitä, että poliisin motiivina ohjelman käyttämisessä olisi ensisijaisesti rikosten selvittäminen, mikä voisi tulla ensimmäisenä ajatuksena mieleen pohdittaessa, miksi poliisi käyttää ohjelmaa. Ohjelman avulla on mahdollisuus suojella kansalaisia entistä paremmin.

Haastateltavien näkemykset eroavat todistajansuojeluohjelman ongelmakohtien osalta. KRP ei tuonut esille oikeastaan ollenkaan lain ongelmakohtia, kun taas Pulkkinen kyseenalaisti henkilöiden piilottamismahdollisuuden Suomessa. Oletettavasti haastateltavien näkemykset eroavat jokseenkin toisistaan, sillä ohjelman käyttämisestä ei ole konkreettista julkista tietoa. Pulkkinen myös ottaa KRP:sta poiketen esille oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ehkä sen takia, koska ei ole vahvistettua tietoa siitä, miten todistaminen tapahtuu todistajansuojeluohjelmaa käytettäessä.

6 Johtopäätökset

Tutkimuksen lopputuloksena voidaan todeta todistajansuojeluohjelman olevan tarpeellinen Suomessa. Lain tarpeellisuutta voidaan hahmottaa alaluvussa 4.3 esitetyn korkeimman oikeuden (KKO:2004:119) tapauksen avulla. Tapauksen perusteella todistajansuojeluohjelman soveltaminen vakavissa uhkailutilanteissa on tarpeellista Suomessa. Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan rikosasioissa, joihin usein kytkeytyy järjestäytynyt rikollisuus, jonka toiminta on levinnyt Suomessa viime aikoina. Ohjelman avulla on mahdollista suojella esimerkiksi järjestäytyneestä rikollisuudesta eroon pyrkivää entistä rikollisryhmän jäsentä, johon kohdistuu vakavaa uhkailua ja joka haluaa itse aloittaa todistajansuojeluohjelman. Todistajansuojeluohjelma voi olla tällaiselle henkilölle ainoa vaihtoehto jatkaa elämää.

¹⁵³ Ibid.

Todistajansuojeluohjelman ansiosta järjestäytyneen rikollisuuden rajoittaminen mahdollistuu, sillä järjestäytyneestä rikollisuudesta voi saada enemmän tietoa ohjelmaa käyttämällä. Todistajansuojeluohjelmalla voi olla vaikutus rikollisuuden ennaltaehkäisyyn, sillä entisiä rikollisia voidaan suojella ja estää suunniteltujen rikosten tapahtuminen. Voidaan olettaa myös, että luottamus poliisiin saattaa parantua uuden lain myötä, sillä viranomaisilla on laajemmat mahdollisuudet suojella kansalaisia. Vaikka todistajansuojeluohjelmassa ei oletettavasti ole useita henkilöitä vuodessa, todistajansuojeluohjelma on turvallisuutta luova tekijä kansalaisten keskuudessa. Haastattelujen perusteella voidaan myös päätellä lain olevan tarpeellinen.

Todistajansuojeluohjelmaa tarvitaan pääsääntöisesti yksityishenkilöiden suojeluun. Tutkimuksessa esiteltyjen eri tahojen näkemyksiä todistajansuojeluohjelman tarpeellisuudesta tarkasteltaessa voi huomata, että useiden näkemyksien mukaan tarve ei ensisijaisesti liity rikosten selvittämiseen tai estämiseen. Todistajansuojeluohjelma turvaa todistajan perusoikeudet, esimerkiksi oikeuden elämään.

Todistajana toimiminen on kansalaisvelvollisuus ja todistajilla on velvollisuus puhua totta, joten on tärkeää, että viranomaisilla on riittävät resurssit suojella pelkääviä todistajia, jotta he pystyvät todistamaan asiassa. Todistajana toimiminen on muutenkin useissa tapauksissa uusi kokemus todistajalle ja mahdollisesti myös jännittävä tilanne, joten on hyvä asia, että todistajaa on mahdollista tukea eri keinoin. Todistajien antamat kertomukset auttavat rikosvastuun toteuttamisessa. Ohjelman avulla on parempi mahdollisuus saada todistajalta totuudenmukainen kertomus asiasta, sillä hän tietää olevansa turvassa, vaikka hänen kertomuksensa olisi yhtenä ratkaisevana tekijänä, kun tuomioistuin pohtii aineellista totuutta.

Toisaalta todistajansuojeluohjelman käyttäminen ei takaa sitä, että todistaja puhuisi totta asiassa, mikä tuli esille jo keskusrikospoliisin haastattelun yhteydessä. Todistajat saattavat myös vedota muistamattomuuteen, joten ohjelmalla ei suoranaisesti voida vaikuttaa todistajan totuudessa pysymiseen ja siihen, että todistaja kertoisi asiasta kaiken, mitä hän siitä tietää.

Laista tai sen esitöistä ei käy selvästi ilmi, miten todistaminen tapahtuu ja kutsutaanko todistaja aina pääkäsittelyyn todistamaan, joten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista todistajansuojeluohjelmaa käytettäessä on haastavaa arvioida. Todistajansuojeluohjelman käyttäminen on joissakin tilanteissa ristiriidassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kanssa, mikäli todistajaa kuullaan pääkäsittelyssä niin, että myös pääkäsittelyssä suoritetaan suojelu-toimenpiteitä ja erityisesti jos syytetyllä ei ole mahdollisuutta sen takia esittää välittömästi kysymyksiä todistajalle. Tällöin syytetyllä ei ole mahdollisuutta tarkkailla todistajan eleitä ja ilmeitä sekä esittää spontaanisti kysymyksiä, joiden perusteella voisi arvioida todistajan kertomuksen uskottavuutta. Suullisuus-, välittömyys- ja kuulemisperiaate saattavat olla vaikeasti

toteutettavissa, kun käytetään todistajansuojeluohjelmaa tai ohjelmaa ja anonyymiä todistelu samaan aikaan. Myöskään julkisuusperiaate ei toteudu, jos suojeltavan oikea henkilöllisyys salataan. Ohjelman soveltamiseen liittyvän julkisen tiedon niukkuus voi vaikeuttaa lain kontrolloitavuutta. Mikäli suojeltavaa kuullaan samalla tavalla kuin muitakin todistajia, voidaan ajatella, ettei oikeudenmukainen oikeudenkäynti vaarannu. Tällöin suojelutoimenpiteet toteutettaisiin tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolella.

Voidaan sanoa, etteivät aikaisemmat keinot ole olleet riittäviä kaikkein vakavimmissa uhkailutilanteissa, vaikka viranomaisilla on jo silloinkin ollut velvollisuus suojella kansalaisia. Monien muiden keinojen kohdalla uhkailijaa on vaikea estää toteuttamasta henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos. Esimerkiksi lähestymiskielto ei estä tekemästä rikosta vaan vasta lähestymiskiellon rikkomisen tapahduttua teosta rangaistaan. Uhkailijoiden on helppo päätellä, kuka todistaja on silloin, kun todistajaa suojellaan muilla keinoilla. Todistajansuojeluohjelmaa käytettäessäkin lienee mahdollista arvata, kuka henkilö on, jota on kuultu todistajana, mutta todistajansuojeluohjelmaan kuuluvat toimenpiteet mahdollistavat todistajan suojelemisen pidemmällä aikavälillä ja tehokkaammin. Jos todistaja on ennestään uhkailijoille tuttu, tietävät he usein myös, missä todistaja asuu ja näin pystyvät tarkkailemaan häntä sekä uhkailemaan hänen henkeä tai terveyttä. Tällaisissa tapauksissa muun muassa erilaiset tietojen luovutuskiellot osoittautuvat turhiksi ja tarvitaan tehokkaampaa keinoa suojella henkilöä.

Prosessioikeudellisista keinoista anonymiteetin käyttäminen todistelussa saattaa olla hyödytöntä, jos syytetty tunnistaa todistajan esimerkiksi tämän kertomuksen perusteella. Joissakin tilanteissa on myös mahdollista, että todistajansuojeluohjelman laissa säädetyt edellytykset toteutuvat toisin kuin anonyymien todistelun.¹⁵⁴ Voidaan siis päätellä, että anonyymi todistaminen voisi olla parempi keino suojella henkilöitä, joilla ei ole selviä yhteyksiä rikollisjärjestöihin ja todistajansuojeluohjelma parempi keino suojella henkilöitä, jotka pyrkivät eroon rikollisesta elämäntavasta. Keinoja voi kuitenkin käyttää myös yhdessä toisiaan täydentävinä.

Todistajansuojeluohjelman kritisointi ja kyseenalaistus on kohdistunut esimerkiksi siihen, onko Suomessa mahdollista piilottaa henkilöitä uhkailijoilta, mikä tuli esille asianajajan haastattelun perusteella. Toisaalta keskusrikospoliisi ei maininnut haastattelun yhteydessä mitään ongelmakohtia laissa. Voidaan myös ajatella, että kaikki suojelun tarpeessa olevat henkilöt eivät halua aloittaa todistajansuojeluohjelmaa, sillä ohjelma vaatii suuria uhrauksia, mitä voidaan pitää ongelmallisena. Elämä voi muuttua niin paljon ohjelmassa, että voi joutua esimerkiksi luopumaan mahdollisuudesta pitää yhteyttä omiin läheisiin.

¹⁵⁴ HE 65/2014 vp, 6.

Sosiaalisen median aktiivinen käyttäminen saattaa vaikeuttaa todistajien pitämistä uhkailijoiden ulottumattomissa. Näkökulma on otettu esille australialaisessa Phil Kowalickin tutkimuksessa, josta on uutisoitunut The Sydney Morning Herald. Sosiaalista mediaa voidaan pitää uutena uhkana todistajien turvallisuuden takaamisessa, sillä internet on pääsääntöisesti sääntelemätön ja maailmanlaajuinen. Suojeltavan oikeaa henkilöllisyyttä on mahdotonta suojella, jos hän lisää kuvia verkkoon, sillä nykyään on monia ohjelmistoja, joilla on mahdollista tunnistaa kasvot ja löytää tietoja henkilöstä kuvien avulla.¹⁵⁵ Voidaan olettaa, että myös Suomessa todistajansuojeluohjelman toteuttamista onnistuneesti saattaa vaikeuttaa sosiaalisen median suosio.

Todistajansuojeluohjelmaa sekä sen toteutumista ja onnistumista voisi jatkotutkia perehtymällä ohjelman toteuttamiseen käytännössä sitten, kun aiheesta löytyy tilastotietoa ja mikäli aiheesta on myöhemmin mahdollista saada enemmän julkista tietoa. Aihetta voisi jatkotutkia myös vertaamalla Suomessa todistajansuojeluun käytettäviä keinoja tarkemmin muissa maissa käytettäviin keinoihin ja ottamalla selvää todistajansuojeluohjelmaan liittyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä. Tämän tutkimuksen laajuutta rajoitti se, ettei todistajansuojeluohjelman käytännöstä ollut vielä mahdollista saada tilastotietoa eikä aihetta ollut vielä tutkittu monipuolisesti, joten lähteitä oli niukasti. Tämä tutkimus on ensimmäisten joukossa todistajansuojeluohjelman tarpeellisuutta Suomessa tutkivana työnä, joten tietoa todistajansuojeluohjelman tehokkuudesta käytännössä ei ollut saatavilla. Todistajansuojeluohjelman soveltaminen on hyvin salaista toimintaa, joten myös se rajoitti tutkimusta. Voidaan olettaa tietojen olevan salaista sen takia, että poliisin käyttämät taktiikat ja suojeltavien henkilöllisyys eivät paljastu tietojen luovuttamisen takia.

¹⁵⁵ O'Brien 2015.

Lähteet

Painetut lähteet

Ervo, L. 2005. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Helsinki: WSOY.

Frände, D., Havansi, E., Helenius, D., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J. & Virolainen, J. 2012. Prosessioikeus. Helsinki: Talentum.

Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen, V-P. 2011. Perusoi-
keudet. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Helminen, K., Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2014. Esitutkinta ja
pakkokeinot. 5. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Jansson, T. 2005. Saatanan vasikka - Todistajien uhkailu Suomessa. Helsinki: Edita.

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. 4. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Jokela, A. 2015. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio: Oikeudenkäynti 3. 2. uudistettu painos.
Helsinki: Talentum.

Linna, T. 2012. Prosessioikeuden oppikirja. Helsinki: Talentum.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:6. Todistajien tukipalvelut. Oikeusministeriö. Hel-
sinki 2006.

Pölonen, P. & Tapanila, A. 2015. Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki: Tietosanoma.

Rautio, J. & Frände, D. 2016. Todistelu: oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Hel-
sinki: Edita.

Tolvanen, M. & Kukkonen, R. 2011. Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Helsinki:
Talentum.

Vuorenpää, M. 2009. Prosessioikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Oikeudelliset lähteet

HE 41/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräksi siihen liit-
tyviksi laeiksi. Viitattu 29.12.2016. [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Do-
cuments/he_41+1998.pdf](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_41+1998.pdf)

HE 190/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todiste-
lua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muutta-
misesta. Viitattu 4.11.2016. [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Docu-
ments/he_190+2002.pdf](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_190+2002.pdf)

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä
tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 28.12.2016. [https://www.edus-
kunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_13+2006.pdf](https://www.edus-
kunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_13+2006.pdf)

HE 65/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi
s siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 5.10.2016. [https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Hallituk-
senEsitys/Documents/he_65+2014.pdf](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Hallituk-
senEsitys/Documents/he_65+2014.pdf)

HE 3/1999 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi turvatarkastuksista tuomioistuimissa. Viitattu 27.12.2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_3+1999.pdf

HE 89/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi väestötietojärjestelmästä ja Väestötietokeskuksen varmennepalveluista. Viitattu 21.12.2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_89+2008.pdf

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Viitattu 6.10.2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_46+2014.pdf

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 27.12.2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_224+2010.pdf

KKO:2004:119. Murha - Tappo - Syyntakeisuus. Viitattu 8.1.2017. <https://www.edilex.fi/kko/ennakkopaatokset/20040119#a20040119yloa0>

Lausunto HE:stä laiksi todistajansuojeluohjelmasta Dnro 45/2013. Suomen Asianajajaliitto. Viitattu 18.11.2016. http://www.asianajajaliitto.fi/viestinta/tiedotteita_ja_lausun-toja/2013/lausunto_he_sta_laiksi_todistajansuojeluohjelmasta.7306.news

PeVL 33/2014 vp - HE 65/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 18.11.2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_33+2014.pdf

Rikosuhripäivystyksen lausunto hallituksen esityksestä laiksi todistajansuojeluohjelmasta. 2014. Viitattu 18.3.2017. <http://www.riku.fi/binary/file/-/id/121/fid/1609/>

Sähköiset lähteet

Blencowe, A. 2017. Luulitko, että todistajansuojelua on vain amerikkalaisissa tv-sarjoissa? Uusi identiteetti voidaan luoda Suomessakin. Yle uutiset. Viitattu 22.1.2017. <http://yle.fi/uutiset/3-9393228>

Immonen, E. 2014. Hallituksen esitys laiksi todistajansuojeluohjelma: yhteenveto esitysluonnoksesta annetuista lausunnoista. Sisäministeriön muistio. Viitattu 28.11.2016. https://www.intermin.fi/download/53310_todistajansuojeluohjelma_lausunoyhteen-veto_12022014.pdf?22d04f62e49ad188

Järjestäytynyt rikollisuus. 2016. Sisäministeriön julkaisu. Viitattu 11.11.2016. http://www.intermin.fi/fi/turvallisuus/rikostorjunta/jarjestaytynyt_rikollisuus

Lardot, R. & Calin, A-P. 2012. Todistajansuojelussa punnittava monia näkökohtia. Haaste 1/2012. Viitattu 13.3.2017. <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12012/todistajansuojelussapunnittavamonianakokohtia.html>

O'Brien, N. 2015. Social media may be killing witness protection. The Sydney Morning Herald. Viitattu 18.3.2017. <http://www.smh.com.au/national/is-social-media-killing-witness-protection-20151222-gltssse.html>

Organized crime. 2017. Interpol. Viitattu 4.2.2017. <http://interpol.com/>

Palo, S. 2010. Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Yliopistollinen väitöskirja. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki. Viitattu 11.11.2016. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18373/jariesta.pdf?sequence=2>

Petrell, S. & Houtsonen, J. 2015. From Illegal Markets to Legitimate Businesses: The Portfolio of Organised Crime in Europe. Final Report of Project OCP - Organised Crime Portfolio. Viitattu 11.3.2017. <http://www.ocportfolio.eu/File%20originali/OCP%20Full%20Report.pdf>

Todistajana oikeudenkäynnissä. 2016. Oikeusministeriön esite. Viitattu 15.10.2016. <http://www.oikeus.fi/fi/index/esitteet/todistajanaoikeudenkaynnissa/todistajaaeisauhkailu.html>

Todistajansuojeluohjelma on äärimmäinen keino suojella rikosprosessin todistajaa. 2014. Sisäministeriön mediatiedote. Viitattu 8.11.2016. http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/poliisitoimi/1/0/todistajansuojeluohjelma_on_aarimmainen_keino_suojella_rikosprosessin_todistajaa_53676

United Nations. 2008. Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime. United Nations Office on Drugs and Crime. Viitattu 13.3.2017. <https://www.unodc.org/documents/organized-crime/Witness-protection-manual-Feb08.pdf>

Valtioneuvoston periaatepäätös järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan strategiasta. 2013. Oikeusministeriön julkaisu. Viitattu 16.11.2016. http://oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/lakihankkeet/seuraamusjarjestelma/6G8gRl1Wx/JR-strategia_PTJ_SUOMI.pdf

Victim Assistance and Witness Protection. 2016. UNODC. Viitattu 11.11.2016. <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/witness-protection.html>

Julkaisemattomat lähteet

Keskusrikospoliisi. 2016. Keskusrikospoliisin asiantuntijan haastattelu. 30.12.2016.

Pulkkinen, A. 2016. Asianajaja ja Inventio Asianajotoimisto Oy:n osakas Antti Pulkkisen (OTK, VT) haastattelu. 14.12.2016.

Kuviot

Kuvio 1: Todistajan auttaminen ja suojele (Victim Assistance and Witness Protection 2016 mukailten)	22
---	----

Liitteet

Liite 1: Keskusrikospoliisin haastattelussa esitetyt kysymykset	54
Liite 2: Asianajajan haastattelussa esitetyt kysymykset.....	55

Liite 1: Keskusrikospoliisin haastattelussa esitetyt kysymykset

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuus

1. Onko todistajansuojeluohjelma KRP:n mielestä tarpeellinen? Miksi?
2. Millaisissa asioissa todistajansuojeluohjelmaa käytetään?
3. Mikä merkitys todistelulla täytyy olla asiassa, jotta voidaan aloittaa todistajansuojeluohjelma?
4. Mitkä ovat niitä oleellisia tietoja, joita suojeltavan tulee kertoa henkilökohtaisista olosuhteistaan ja oikeudellisista velvoitteistaan ennen kuin todistajansuojeluohjelma voidaan aloittaa?
5. Missä vaiheessa todistaja laitetaan todistajansuojeluohjelmaan?
6. Missä vaiheessa todistajansuojeluohjelmaan kuuluvat toimenpiteet aloitetaan?
7. Mitä toimenpiteitä todistajansuojeluohjelmassa käytetään?
8. Millaisia todistajia uhkaillaan ja miten?
9. Millaisten rikosten yhteydessä uhkaillaan ja kuinka paljon?
10. Saadaanko rikoksia paremmin selvitettyä todistajansuojeluohjelman avulla?
11. Kutsutaanko todistajansuojeluohjelmassa oleva todistaja yleensä rikosasian pääkäsittelyyn todistamaan?
12. Mikäli todistaja kutsutaan pääkäsittelyyn, miten kuuleminen toteutetaan pääkäsittelyssä?
13. Mitkä ovat todistajansuojeluohjelman hyödyt?
14. Mitkä ovat todistajansuojeluohjelman haitat/ongelmakohdat?

Liite 2: Asianajajan haastattelussa esitetyt kysymykset

Todistajansuojeluohjelman tarpeellisuus

1. Onko todistajansuojeluohjelma mielestäsi tarpeellinen? Miksi?
2. Miten todistajansuojeluohjelma vaikuttaa syytetyn puolustukseen?
3. Toteutuuko todistajansuojeluohjelmaa käytettäessä oikeudenkäynnissä oikeudenmukainen oikeudenkäynti?
- Haittaako, että esim. syytetyllä ei välttämättä ole mahdollisuutta henkilökohtaisesti kasvotusten esittää todistajalle kysymyksiä?
4. Millaisten rikosten yhteydessä uhkaillaan Suomessa?
5. Vaikuttaako todistajansuojeluohjelma uhkailuun?
6. Mitkä ovat todistajansuojeluohjelman hyödyt?
7. Mitkä ovat todistajansuojeluohjelman haitat/ongelmakohdat?